

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Vilmantas Benesevičius

Socialinio darbo studijų programa

Magistro darbas

**Tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo įstaigų sąveika įtraukiojo
ugdymo kontekste: socialinio darbo perspektyva**

Darbo vadovė: prof. dr. Violeta Gevorgianienė

Vilnius
2025

Turinys

Santrauka	4
Summary	5
Įvadas	6
1. Literatūros analizė	10
1.1. Teorinė ir praktinė socialinės įtraukties perspektyva	10
1.1.1. <i>Socialinė įtrauktis teorinėje perspektyvoje</i>	10
1.1.2. <i>Socialinės įtraukties praktinė reikšmė</i>	11
1.1.3. <i>Vaikų su negalia socialinis dalyvumas</i>	12
1.2. Įtraukiojo ugdymo proceso analizė	14
1.2.1. <i>Įtraukiojo ugdymo principai</i>	14
1.2.2. <i>Asmenų su negalia situacijos Lietuvos švietimo sistemoje analizė</i>	15
1.2.3. <i>Įtraukiojo ugdymo pavyzdžiai Europoje</i>	18
1.2.4. <i>Socialinio darbo vaidmuo įtraukiajame ugdyme</i>	19
1.3. Sąveikos tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia ir ugdymo įstaigų reikšmė įtraukiajam ugdymui	20
1.3.1. <i>Sąveika tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir įtraukiujų mokyklų Lietuvoje</i>	20
1.3.2. <i>Sąveika tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir įtraukiujų mokyklų užsienyje</i>	22
1.4. Tyrimo tikslas iš uždaviniai	24
2. Tyrimo metodika	25
3. Kokybinio tyrimo rezultatai	28
3.1. Įtraukiojo ugdymo perspektyvos	28
3.1.1. <i>Įtraukiojo ugdymo nauda tėvų požiūriu</i>	28
3.1.2. <i>Įtraukiojo ugdymo nauda specialistų požiūriu</i>	29
3.2. Veiksniai skatinantys vaikų su negalia įtrauktį į bendrojo ugdymo įstaigas	30
3.2.1. <i>Mokyklos bendruomenės pasirengimas</i>	30
3.2.2. <i>Bendraklasių empatija vaikų su negalia atžvilgiu</i>	31
3.2.3. <i>Tėvų įdėto darbo reikšmė vaikų su negalia įtraukties sėkmei</i>	32
3.2.4. <i>Papildomų socialinių paslaugų reikšmė vaikų su negalia įtraukties procese</i>	33
3.3. Vaikų su negalia patiriami iššūkiai bendrojo ugdymo įstaigose	34
3.3.1. <i>Vaikų su negalia patiriami akademiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai</i>	34
3.3.2. <i>Vaikų su negalia patiriami socialiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai</i>	35
3.4. Tėvų, auginančių vaikus su negalia, patiriami iššūkiai, įtraukiojo ugdymo kontekste	

3.4.1.	<i>Tėvų patiriami iššūkiai ugdant vaiką su negalia namuose.....</i>	36
3.4.2.	<i>Tėvų poreikis palaikymui.....</i>	37
3.4.3.	<i>Tėvų poreikis bendruomeniškumui.....</i>	39
3.4.4.	<i>Tėvų patiriamas nerimas sąveikoje su ugdymo įstaigomis.....</i>	40
3.4.5.	<i>Tėvų, auginančių vaikus su negalia, santykis su kitais tėvais.....</i>	41
3.5.	Vaikų su negalia tėvai – kaip resursas įtraukčiai skatinti.....	42
3.5.1.	<i>Vaikų su negalia tėvų įtraukimas į jų vaikų ugdymo plano sudarymą ir realizaciją</i>	42
3.5.2.	<i>Vaikų su negalia tėvų dalyvavimas, sprendžiant jų vaikų patiriamus socialinius iššūkius...</i>	43
3.5.3.	<i>Vaikų su negalia tėvų įsitraukimas į mokyklos bendruomenės renginius</i>	44
3.6.	Įtraukiojo ugdymo teigiami rezultatai	45
3.6.1.	<i>Sėkminga vaikų su negalia įtrauktis į bendrojo lavinimo mokyklą.....</i>	45
3.6.2.	<i>Vaikų su negalia socialinių įgūdžių ugdymasis</i>	46
3.6.3.	<i>Vaikų su negalia ir jų tėvų teigiamas savęs vertinimas</i>	47
3.6.4.	<i>Vaikų su negalia įgyti įgūdžiai svarbūs dalyvavimui visuomenėje</i>	49
	Diskusija.....	50
	Išvados	52
	Rekomendacijos.....	53
	Literatūra.....	55
	PRIEDAI.....	59

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamos sąveikos tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo įstaigų plačiąja prasme (pedagogų, mokyklos bendruomenės ir kt.) įtraukaus ugdymo kontekste. Šis procesas yra analizuojamas per socialinio darbo perspektyvą. Vaikų su negalia įtrauktis remiasi socialinio darbo vertybėmis, o ugdymo dalyvių sąveikose neretai dalyvauja ir socialiniai darbuotojai, nes, atsiveriant naujoms galimybėms bendrojo ugdymo įstaigose, tėvams ir ugdymo specialistams kyla papildomų iššūkių.

Teorinėje dalyje aptariama socialinės įtraukties ir įtraukiojo ugdymo teorinė bei praktinė reikšmės, analizuojama asmenų su negalia situacija Lietuvoje bei įtraukiojo ugdymo dalyvių sąveikos ypatybės. **Tyrimo tikslas** – ištirti tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo institucijų sąveikos iššūkius bei galimybes, kurios daro įtaką vaikų su negalia įtraukiamam ugdymui ir socialinei integracijai. **Tyrimo metodas** – kokybinis tyrimas, remiantis pusiau struktūruotu interviu. Tyrime dalyvavo penki tėvai, auginantys vaikus su negalia, bei penki ugdymo specialistai, dirbantys švietimo įstaigose, dalyvaujančiose įtraukiojo ugdymo procese.

Tyrimas atskleidžia, kad bendradarbiavimas tarp įtraukiojo ugdymo dalyvių skatina vaiko su negalia akademinę įtrauktį ir jo dalyvumą visuomeniniame gyvenime. Nustatyta, kad socialines paslaugas gaunantys vaikų su negalia tėvai dažnu atveju įgyja daugiau kompetencijų ir pasitikėjimo savimi sąveikose dėl vaiko įtraukties. Tuo tarpu ugdymo įstaigoms neretai yra teikiama socialinių darbuotojų ar kitų specialistų pagalba, kuriant pritaikytus ugdymo planus vaikams su negalia bei užtikrinant tęstinį darbą su jais už mokyklos ribų. Tyrimo rezultatai išryškina socialinio darbo svarbą įtraukiamame ugdyme bei atskleidžia socialinių darbuotojų veiklos ypatumus, bendradarbiaujant su įtraukiojo ugdymo dalyviai.

Summary

This thesis analyzes the interactions between parents that raise children with disabilities and the educational institutions (teachers, the school's community, etc.) in the context of inclusive education. This process is examined through the perspective of social work. The inclusion of children with disabilities relies upon the values of the mentioned system, and social workers often take part in the interactions with the participants. As there are new opportunities in the educational institutions, challenges arise both for experts of these institutions, and for the parents that raise children with disabilities.

The theoretical part of the thesis discusses the theoretical and practical sides of social inclusion and inclusive education. Moreover, it examines the situation of people with disabilities in Lithuania, and the significance of the relation between the participants of inclusive education. **The aim** is to analyze the challenges and opportunities of the interactions between the parents that raise children with disabilities, and the educational institutions, since there are possible influences to disabled children, involved in the inclusive education, and to their social integration. **The method of the analysis** is qualitative research, based upon semi-structured interviews. Five parents that raise children with disabilities and five specialists who work in the inclusive education process have been interviewed.

The research demonstrates that the collaboration between the participants of inclusive education encourages the child's with disabilities academic inclusion and the participation in social life. During the analysis it became clear that the parents with children with disabilities, who have received social services, most of the time gained competences and self-esteem while discussing the child's inclusion. In contrast, the educational institutions often relied on social workers' and other specialists' assistance in creating educational plans for children with disabilities, and in continuous works with them outside the schools. The results of this thesis disclose how social workers perform and collaborate with the participants of inclusive education.

Ivadas

Temos aktualumas

Įtraukusis ugdymas – viena iš aktualiausių socialinių problemų, siekianti, jog vaikai su negalia kartu su kitais vaikais dalyvautų ugdymo procese. Įtraukusis ugdymas yra aktuali politikos, švietimo, socialinio darbo ir visuomeninio gyvenimo tema. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (2006), Europos Tarybos numatyti strateginiai asmenų teisių lygybės švietime įgyvendinimo uždaviniai skatina visose šalyse diegti įtraukiąją švietimo politiką (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022). Todėl pradėta įtraukiojo ugdymo reforma yra stiprus postūmis link vaikų ir šeimų lygybės švietimo srityje.

Įtraukiajame ugdyme dalyvauja skirtingi dalyviai: mokytojai, vaikų tėvai, ugdymo specialistai bei socialiniai darbuotojai, kurių kiekvienas atlieka savo funkcijas siekdami bendro tikslo. Socialiniams darbuotojams įtraukusis ugdymas yra aktualus ir dėl galimybės keisti ugdymo specialistų požiūrį į vaikų su negalia mokymąsi kartu su kitais vaikais. Įtraukusis ugdymas siejamas su ugdymo kokybės užtikrinimu kiekvienam mokiniui – tai aiškiai atsispindi įtraukios mokyklos koncepcijoje. Tokį ugdymą tikslinga sieti su individualiu kiekvieno mokinio ugdymu, atitinkančiu kiekvieno vaiko ugdymosi gebėjimus ir poreikius (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022). Tokia nuostata švietimo sistemoje leidžia specialistams pažvelgti į kiekvieną atvejį individualiai ir gilintis į kiekvieno vaiko poreikius bei galimybes.

Asmenų su negalia įtraukties tema socialiniam darbui yra visada aktuali, kadangi socialinio darbo tikslas – padėti asmenims gyventi visavertį gyvenimą kartu su kitais. Įtrauktis plačiąja prasme – į darbo rinką, socialinį, kultūrinį gyvenimą ir švietimą – yra svarbi daugelyje gyvenimo sričių. Įtraukiojo ugdymo tikslas – užtikrinti lygias galimybes visiems asmenims. *Užtikrinant švietimo prieinamumą ir lygias galimybes, maksimaliai plėtojant vaikų ir jaunimo švietimo aprėptį, svarbu suteikti mokiniams, studentams ir jaunimui palankiausias galimybes atskleisti individualius gebėjimus ir tenkinti specialiuosius ugdymosi bei studijų poreikius. Būtina teikti veiksmingą pedagoginę ir psichologinę pagalbą mokiniams, patiriantiems mokymosi sunkumų* (Grincevičienė, Targamadzė, Dziubacka, Szerląg, 2015, p. 74). Toks tikslas įpareigoja visus asmenis, įskaitant ir socialinius darbuotojus, dirbti vieningai ir bendradarbiauti, siekiant vaiko su negalia įtrauktiems bei negalią turinčių asmenų gerovės.

Atsiveriant naujoms galimybėms bendrojo ugdymo įstaigose, tėvams ir ugdymo specialistams kyla papildomų iššūkių. Todėl negalią turinčių vaikų tėvų bendradarbiavimas su

švietimo įstaigomis įtraukiojo ugdymo procese yra itin aktualus socialiniams darbuotojams. 2013 metais buvo patvirtinta Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, numatanti esmines švietimo keitimo kryptis, koreliuojančias su Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022). Socialinio darbo institucijos, siekdamos užtikrinti sklandų įtraukties veikimą dažnu atveju tampa tarpininkais tarp tėvų ir ugdymo įstaigų.

Konstruktvyvi tėvų ir ugdymo įstaigų sąveika yra vienas reikšmingiausių veiksnių siekiant užtikrinti vaiko ugdymosi ir socialinių poreikių patenkinimą. Šeima ugdo vaiko pamatines vertybes, tokias kaip empatija, saugumas, altruizmas, o mokykla savo ruožtu moko bendradarbiavimo, konkurencingumo ir atsakingumo (Grincevičienė, Targamadžė, Dziubacka, Szerląg, 2015). Šios savybės sutampa su socialinių darbuotojų vertybėmis – jie siekia užtikrinti, kad asmuo ugdytųsi šias vertybes.

Temos naujumas ir ištirtumas

Apie asmenų su negalia diskriminaciją, kuri apibūdinama kaip žmogaus teisių suvaržymas ar atėmimas, nagrinėjama ne vieno autoriaus tekstuose. Kita vertus, apie tai, kaip užtikrinti sėkmingą asmenų su negalia įtrauktį, atliktų tyrimų Lietuvoje nėra daug. Besikeičianti Lietuvos visuomenė kelia švietimui naujus uždavinius. Šiuolaikiniam žmogui neužtenka įgyti žinių ir išmokyti jas taikyti praktiškai – jis turi įgyti kompetencijų, kurios leidžia aktyviai dalyvauti gyvenimo įvykiuose, turėti savo nuomonę, numatyti pokyčius, mokėti pasirinkti, kurti. *Šiuolaikiniam žmogui neužtenka įgyti žinių ir išmokyti jas taikyti praktiškai, jis turi įgyti kompetencijų, kurios leidžia aktyviai dalyvauti gyvenimo įvykiuose, turėti savo nuomonę, numatyti pokyčius, mokėti pasirinkti, kurti* (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė 2008, p. 90). Tad, nors įtraukties procesas vyksta seniai, tik dabar jis įgavo pagreitį, o tyrimų, kurie aprėptų įvairių specialistų, tame tarpe, ir socialinių darbuotojų, vaidmenį šiame procese, vis dar trūksta.

Vaikų su negalia įtrauktis į bendrąsias mokyklas kelia vis naujų diskusijų, nes pritaikant ją praktikoje atsiranda klausimų apie jos iššūkius – vaikų adaptacija mokykloje reikalauja nemažai išteklių. *Įtraukusis ugdymas – atsivėrusi erdvė, orientuojanti tiek šeimas, tiek bendrojo ugdymo mokyklas veikti bendrai, darniai ir kūrybingai* (Grincevičienė, Targamadžė, Dziubacka, Szerląg 2015, p. 74). Autorių minimas „bendrumas“ rodo poreikį daugiau tyrinėti vaikų su negalia įtrauktį bei jo sėkmę lemiančias aplinkybes.

Lygios galimybės švietimo srityje buvo viena pagrindinių asmenis su negalia atstovaujančių organizacijų temų Lietuvoje jau ne vienerius metus. *1991 metais priimtas Švietimo*

įstatymas (I-1489) garantavo teisę visiems mokiniams, turintiems negalių, ugdytis bendrojo ugdymo mokyklose (Galkienė 2021, p. 192). Akivaizdu, kad norint užtikrinti lygias galimybes svarbus visų įtraukiojo ugdymo dalyvių indėlis, todėl ypač Lietuvoje esti poreikis atlikti daugiau tyrimų apie tėvų ir ugdymo įstaigų bendradarbiavimą.

Tyrimai rodo, kad tėvai su mokyklomis bendradarbiauja dažniau, kai vaiko pasiekimai yra geri. Šeimos, kurios neįsitraukia į ugdymo procesą, dažnai būna nepatenkintos mokyklų darbu. *Jie taip pat labiau linkę dėl vaiko mokymosi nesėkmių kaltinti mokytojus neobjektyvumu, nepakankamu geranoriškumu jų vaikų atžvilgiu, per maža pagalba patiriant mokymosi sunkumų. Tokie tėvai taip pat dažniau teigia, kad mokykloje trūksta informacijos apie vaiko pasiekimus ir elgesį, skundžiasi nepagarbiu santykiu savo atžvilgiu* (Čiuladienė, Valantinas 2013, p. 316). Tai parodo tėvų ir mokyklos tarpusavio sąveikos iššūkių pastebimumą ankstesniais metais. Todėl galima daryti prielaidą, kad įsibėgėjus įtraukiajam ugdymui iššūkių bendradarbiauti tėvams su mokyklomis kils dar daugiau.

Be to, naujos švietimo direktyvos siekia į ugdymo procesą įtraukti ypač tuos tėvus, kurie augina vaikus su negalia. Tėvai, kurių vaikai yra su negalia, dažniau bendrauja su mokyklomis nei kitų vaikų tėvai (Grincevičienė, Targamadzė, Dziubacka, Szerląg 2015). Bendradarbiavimas tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo įstaigų įtraukiojo ugdymo kontekste yra įvairus iššūkius keliantis reiškinys švietimo sistemoje. Tad socialinių darbuotojų vienas iš tikslų – užtikrinti darnų bendradarbiavimą tarp visų švietimo dalyvių. *Tai įpareigoja visus švietimo dalyvius dirbti viena kryptimi – švietimo politikams ir strategams bei visiems ugdymo dalyviams brėžia kryptingos ir nuoseklios veiklos trajektoriją* (Grincevičienė, Targamadzė, Dziubacka, Szerląg 2015, p.74).

Ši, jau ne vienerius metus taikoma, švietimo paradigma dar nėra iki galo ištirta nei teoriniu, nei praktiniu lygmeniu. Todėl yra svarbu ištirti, kaip vyksta sąveika tarp mokyklų ir tėvų, kiek ji prisideda prie vaikų ugdymo kokybės pedagogų ir tėvų požiūriu bei kaip švietimo įstaigos atliepia tėvų keliamus lūkesčius įtraukiajam ugdymui.

Darbo reikšmė socialiniam darbui

Asmenų su negalia įtrauktis yra aktuali socialinio darbo laukui nuo pat šios profesijos atsiradimo. Įsibėgėjus įtraukiojo ugdymo procesui šalyje, šis klausimas susilaukia skirtingų nuomonių. Šiame procese dalyvaujančios šalys turi tarpusavyje komunikuoti ir bendradarbiauti, siekdamos vaiko gerovės, todėl neretai socialiniai darbuotojai tampa tarpininkais šioje sąveikoje.

Švietimo specialistų ir tėvų, auginančių vaikus su negalia sąveika apima vaikų su negalia socialinių poreikių patenkinimą, o tai būtent vienas iš pagrindinių socialinių darbuotojų veikimo uždavinių šioje srityje. Darbe bus analizuojami aspektai, kurie leis daugiau įsigilinti į socialinio darbo vaidmenį tėvų ir ugdymo sąveikoje, siekiant vaiko su negalia įtraukties. Tad šis tyrimas atskleis įtraukiojo ugdymo ypatumus, kurie turi įtakos vaiko su negalia adaptacijai bendrojo lavinimo mokykloje. Surinkti duomenys bus svarbūs tolesniems tyrimams, kuriais bus siekiama atskleisti socialinio darbo vaidmenį įtraukiajame ugdyme.

Tyrimo problema

Sąveika tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir ugdymo specialistų, įtraukiojo ugdymo procese yra nepakankamai ištirta. Nežinoma, su kokiais iššūkiais susiduria tarpusavyje sąveikaujančios šalys, kaip juos sprendžia bei kokios yra bendradarbiavimo galimybės įtraukiant vaikus su negalia į bendrojo lavinimo mokyklas.

Tyrimo objektas

Tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo įstaigų sąveikos turinys ir būdai, įtraukiojo ugdymo kontekste.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas yra ištirti socialinio darbuotojo vaidmenį tėvų, auginančių vaikus su negalia ir švietimo įstaigų sąveikoje, kad būtų užtikrintas vaikų su negalia įtraukusis ugdymas ir socialinė integracija.

Darbu siekiama nustatyti socialinių darbuotojų požiūrį į pagrindinius šeimai kylančius iššūkius ir galimybes, kuriuos sukuria įtraukusis ugdymas, bei identifikuoti socialines paslaugas, kurios padėtų tėvams veiksmingai prisidėti prie savo vaikų ugdymo įtraukioje mokykloje.

Darbo uždaviniai

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, siekiant atskleisti vaikų su negalia tėvų ir ugdymo specialistų sąveikos reikšmę įtraukiojo ugdymo kontekste;
2. Ištirti įtraukiujų mokyklų sąveikos su tėvais, auginančiais vaikus su negalia, ypatumus;
3. Atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį vaikų su negalia įtraukties procese.

Magistro darbo struktūra

Magistro darbą sudaro: magistro darbo santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (37 šaltiniai), 3 priedai. Darbo apimtis – 67 psl.

1. Literatūros analizė

1.1. Teorinė ir praktinė socialinės įtraukties perspektyva

1.1.1. Socialinė įtrauktis teorinėje perspektyvoje

Socialinės įtraukties sąvoką galima datuoti bent jau nuo XIX a. kai sociologas M. Weber išleido darbą apie socialinės sanglaudos svarbą. Kalbant apie naujesnių laikų istoriją, šis terminas lengviau atpažįstamas per jo atitikmenį – socialinę atskirtį (Gidley, Hampson, Wheeler, Beredede-Samuel 2010). Socialinė įtrauktis reiškia aplinkos prisitaikymą prie asmens galimybių, kad jis joje galėtų funkcionuoti. Skirtingai nei socialinė įtrauktis, veikia socialinė atskirtis, kai žmonių grupė išstumia asmenį, dėl tam tikrų jo savybių ir neleidžia pilnai į joje funkcionuoti.

Socialinės įtraukties pagrindinis tikslas yra išpildyti pilną asmens potencialą ir įgalinti jį veikti visuomenės ar kitos žmonių grupės rėmuose. *Siekis užtikrinti lygias teises ir ginti prigrįbtiną žmogaus orumą skatina marginalizuojamų grupių integracijos procesus, o poreikis teikti pagalbą neįgaliesiems arba dėl kitų priežasčių patiriantiems nesėkmes mokiniams skatina diferencijavimo ir pagalbos sistemų formavimąsi* (Galkienė 2021, p. 206). Socialinė įtrauktis yra būtina norint visapusiškai suvokti populiacijos įvairovės naudą, išnaudojant didžiausią jos potencialą. Bet kurios grupės nariai turi jausti savo unikalumą, vertę bei turėti savo vietą toje grupėje, tada jie bus įtraukti (Brix, Lee, Stalla 2022). Todėl socialinė įtrauktis yra svarbi ne tik pavieniams asmenims, kurių vienas iš pamatinių poreikių yra pripažinimas ir priklausymas žmonių grupei. Tai yra svarbu ir visai grupei, kadangi tik įtraukus visus asmenis ir pritaikius grupę unikaliems žmonių poreikiams, galima pasiekti pilną grupės vertybinio ugdymosi potencialą.

Stipriai visuomenei yra svarbi individų įvairovė, kadangi kiekvienas žmogus yra unikalus ir įneša indėlį į visuomenės tvarumą savo skirtingumu. Įvairumui pasiekti yra svarbu leisti skirtingiems asmenims jaustis patogiai toje pačioje erdvėje. *Išorinis skatinimas teisinėmis ir moralinėmis normomis turėtų būti nukreiptas į įtraukios kultūros, atviros žmonių ir kultūrų įvairovei bei grindžiamos ne asimiliacijos, bet sugyvenimo principu, puoselėjimą* (Galkienė 2021, p. 207). Dėl to vienas iš socialinių darbuotojų bei kitų specialistų tikslų yra siekti pažeidžiamų grupių socialinės įtraukties, pritaikant aplinką asmenų pilnaverčiam funkcionavimui. Nors įvairovė ir socialinė įtrauktis dažnai yra painiojamos tarpusavyje, tačiau įvairovė savaime negeneruoja įtraukties. Socialinė įtrauktis yra funkcinis įvairovės partneris, reikalaujantis atskiro dėmesio (Brix, Lee, Stalla 2022). Visuomenės įvairiapusiškumui pasiekti yra svarbi socialinė

įtrauktis, tačiau žmonių įvairovė įtraukties nekuria. Dažniausiai grupės lankstumas ir pasirengimas priimti kitą unikalų asmenį apsprendžia koku lygiu grupė bus įvairi.

Brandi visuomenė privalo ugdyti žmonių socialinę įtrauktį kaip vertybę. *Socialinė įtrauktis moksliniuose darbuose analizuojama įvairiais aspektais. Vienas jų – tai socialinė įtrauktis kaip galimybė bendrauti, kurti socialinius ryšius ir juos palaikyti* (Raišienė, Rudaitienė 2024, p. 175). Tai leidžia pažinti daugiau skirtingų asmenų grupių ir visapusiškai tobulėti skirtingose srityse. Ugdoma ir praktikuojama socialinė įtrauktis leidžia giliau suvokti individo vertę. Asmenų įtraukimo praktika leidžia pajudėti į performatyvią įvairovę, kuri orientuota į kitų asmenų grupių pažinimą ir priėmimą, kurių centre – erdvės suteikimas įvairioms nuomonėms ir perspektyvoms (Brix, Lee, Stalla 2022). Tad kiekvienam asmeniui suteikta galimybė atskleisti savo stiprybes yra laimėjimas visai grupei, nes tai ją sustiprina.

Taigi, socialinė įtrauktis visuomenės įvairovės puoselėjimo pagrindas. Įvairiapusiškesnė visuomenė yra stipresnė ir turi daugiau galimybių tobulėti. Todėl asmenų įtraukties tikslas yra ne tik patenkinti jų pripažinimo ir priklausymo poreikius, bet ir suteikti galimybes visuomenei augti bei tobulėti.

1.1.2. Socialinės įtraukties praktinė reikšmė

Dažniausiai socialinė įtrauktis yra aiškinama socialinio teisingumo ideologijos perspektyvoje. Šiuo požiūriu, didėjanti socialinė įtrauktis yra susijusi su žmogaus teisėmis, galimybių egalitarizmu, žmogaus orumu ir teisingumu visiems. Pagrindinis jos tikslas – sudaryti sąlygas visiems žmonėms visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, gerbiant jų žmogiškąjį orumą. (Gidley, Hampson, Wheeler, Bereded-Samuel 2010). Tad siekiant įtraukti asmenį svarbu atsikratyti išankstinių nuostatų, kurios apriboja galimybes pastebėti asmens unikalumą.

Vienas iš socialinio darbo tikslų – pažinti žmogų iš skirtingų jo perspektyvų, atrasti jo stipriąsias puses ir jas ugdyti. Asmens stiprybių atsiskleidimui reikia tinkamos aplinkos, kuri kuriama įtraukiant asmenį į visuomeninį gyvenimą. Socialinė įtrauktis yra asmens gebėjimas visapusiškai dalyvauti savo socialiniame pasaulyje (Wass, Thygesen, Purao 2023). Todėl asmeniui, siekiant integruotis visuomenėje yra svarbūs jo socialiniai įgūdžiai. Juos ugdyti padeda žmogaus aplinka. *Socialinė integracija – tai lygios galimybės ir teisės visiems žmonėms. Socialinė integracija yra procesas, apimantis socialinį ir ekonominį aspektus tarp atskirtos ir bendrosios visuomenės dalių* (Bugytė, Valaitienė 2022, p. 57). Taigi asmens sėkmingai integracijai yra svarbus socialinių darbuotojų, kitų specialistų bei visuomenės indėlis.

Socialinės įtraukties praktikoje užtikrinti orų asmens dalyvavimą socialiniame gyvenime galima tada, kai yra tam palanki aplinka. Todėl 2006 metais buvo priimta Jungtinių Tautų „Neįgaliųjų teisių konvencija“, kurią Lietuva ratifikavo 2010 metais. Joje yra sakoma, *kad neįgalumo sąvoka yra vis dar plėtojama ir kad neįgalumas atsiranda dėl asmenų, turinčių sveikatos sutrikimų, ir požiūrio bei aplinkos sudaromų kliūčių sąveikos, trukdančios tokiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis* (JTO Neįgaliųjų teisių konvencija 2006, p. 1). Socialinė įtrauktis yra aplinkos pritaikymas asmeniui, kad jis turėtų vienodas galimybes su kitais dalyvauti socialiniame gyvenime.

Asmens orumo užtikrinimas – vienas iš socialinės įtraukties tikslų, tačiau praktinėje perspektyvoje svarbu turėti įrankių tai užtikrinti. Žmogaus potencialo požiūriu, didėjanti socialinė įtrauktis neapsiriboja vien teisingumu ir žmogaus teisėmis – ji siekia maksimaliai išnaudoti kiekvieno žmogaus potencialą (Gidley, Hampson, Wheeler, Bered-Samuel 2010). Todėl siekiant įtraukti asmenį yra svarbu pastebėti jo stipriasias puses bei jas įgalinti, kad jis galėtų pilnai atskleisti savo potencialą. Taikant galimybių, o ne trūkumo prieigą, žmogaus potencialo požiūriai sutelkti į socialinės įtraukties kaip įgalinimo interpretaciją (Gidley, Hampson, Wheeler, Bered-Samuel 2010). Tad įgalinimas yra vienas iš pagrindinių įrankių, kuri leidžia atskleisti žmogus tikrąsias galimybes ir pakelti jo orumą.

Apibendrinant, praktinėje perspektyvoje, socialinė įtrauktis yra siejama su asmens įgalinimu veikti visuomenėje. Tai yra viena iš socialinio darbo vertybių, skatinanti asmens įsitraukimą ir siekianti atskleisti jo stipriasias puses. Prie to prisideda ir politiniai sprendimai, grindžiami Jungtinių Tautų rekomendacijomis, kurie įpareigoja visuomenę sudaryti galimybes asmeniui pademonstruoti savo visą potencialą.

1.1.3. Vaikų su negalia socialinis dalyvumas

Socialinė įtrauktis remiasi individų tarpasmeniniais santykiais, kurie yra svarbūs kiekvieno asmens formavimosi ir augimo dalis. Sveikas santykis tarp asmenų leidžia žmogui jaustis priimtam ir tobulinti savo gebėjimus. Nors sąvokos panašios, socialinė integracija yra viena iš socialinės įtraukties sudedamųjų dalių. Socialinę įtrauktį galima geriausiai suprasti kaip darinį, susidedantį iš trijų dimensijų: fizinės integracijos, mokomosios integracijos ir socialinės integracijos (Siperstein, Parker 2008). Tad socialinė integracija apima žmogaus tarpasmeninius santykius bei jo dalyvumą.

Socialinės įtraukties svarba praktikoje yra pastebima ypač negalios srityje. Prasidėjusio įtraukaus ugdymo proceso vienas tikslų – sudaryti sąlygas sėkmingai vaikų su negalia socialinei integracijai. <...> *ugdydamiesi kartu su neturinčiais negalės bendraamžiais jie ne tik įgyja ne mažiau akademinų gebėjimų negu jų bendraamžiai specialiosiose mokyklose, bet ir socialiniu požiūriu geriau pasirengia gyvenimui atviroje bendruomenėje* (Gevorgianienė, Trečiokaitė, Zaikauskas 2004, p. 105). Mokyklos, dalyvaudamos įtraukiamame ugdyme, skatina visas tris vaikų su negalia įtraukties dimensijas. Tai reiškia, kad socialinė įtrauktis apima vaiko su negalia dalyvumą savo bendruomenėje, galimybę lankyti mokyklą bei kurti ir palaikyti draugystę su bendraamžiais (Koller, Stoddart 2021). Specialistai siekia ne tik akademinės vaikų sėkmės, bet ir juos edukuoti apie bendradarbiavimą ir vienas kito priėmimą, tam, kad megztųsi skirtingų vaikų tarpusavio ryšys.

Sėkmingam asmens socialinės įtraukties įgyvendinimui dažnai yra reikalingas socialinių darbuotojų indėlis. Nepaisant vaikų su negalia įtraukties į bendrojo lavinimo klases, atliktuose moksliniuose tyrimuose pastebėta, kad vaikai su negalia yra vienišesni nei jų bendraamžiai. Jie rečiau įsitraukia į savo bendruomenes ir mažiau linkę patirti visapusišką gerovę (Koller, Stoddart 2021). Todėl tėvai mokyklose skatinami vaikus leisti į vaikų dienos centrus, nes juose priimami skirtingus poreikius turintys vaikai ir jie kartu turi galimybę megzti socialinius ryšius bei lavinti gebėjimą bendradarbiauti.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su grupe, siekia sukurti ryšį tarp grupės narių. Todėl dirbant su vaikais dažnai yra naudojami komandos formavimo metodai. Įvairiose popamokinėse programose vaikams yra naudojama daug įvairių veiklų, skirtų jų bendradarbiavimo lavinimui, siekiant parodyti, kad vaikai su negalia sugeba prisidėti prie užduočių ir įdėti tiek pat pastangų į komandinį darbą, kaip ir kiti vaikai (Siperstein, Parker 2008). Tokie užsiėmimai skatina vaikų socialinį įsitraukimą bei leidžia suprasti, kad nepaisant tarpusavio skirtumų, jie gali kartu bendradarbiauti ir siekti bendro tikslo. Pavykusios komandinės užduotys dalyviams kelia pasitenkinimą, vaikams kartu būna smagu. Kaip esminis komponentas teigiamų socialinių santykių plėtrai buvo nustatytas vaikų gebėjimas ir galimybės linksmintis kartu (Siperstein, Parker 2008). Tad vien vaikų laiko leidimas kartu yra didelis postūmis link socialinės įtraukties.

Taigi galima teigti, kad socialinio darbo praktikoje, vaikų socialinei integracijai ir dalyvumui yra skiriama nemažai dėmesio. Socialiniai darbuotojai taiko įvairius vaikų tarpusavio santykio kūrimui skirtus metodus, padedančius lengviau įsitraukti į bendruomenišką veiklą.

Tokiais būdais vaikai yra skatinami bendradarbiauti ir atrasti vienas kito stiprybes. Todėl galima manyti, kad socialinės vaikų su negalia integracijos ir dalyvumo skatinimui, taip pat ir mokyklose, yra svarbus šios srities specialistų įsitraukimas.

1.2. Įtraukiojo ugdymo proceso analizė

1.2.1. Įtraukiojo ugdymo principai

Įtraukiojo ugdymu yra siekiama įtraukti vaikus su negalia į bendrojo lavinimo mokyklas, siekiant užtikrinti jų socialinę įtrauktį. *Europos specialiojo ir įtraukiojo ugdymo agentūros (ESIUA, 2019a) organizuotų tyrimų rezultatai pagrindžia rekomendacijas mokinių nesėkmių ir ankstyvo iškritimo iš mokyklos prevencijos klausimas spręsti įtraukiojo ugdymo įgyvendinimu, pastebint ir atliepiant visų mokinių poreikius* (Galkienė 2021, p. 191). Vaikai turi galimybę mokykloje tarpusavyje sąveikauti bei tobulėti ne tik akademinėje, bet ir socialinėje srityje.

Specialusis ugdymas turėtų būti pakeistas inkluziniu ugdymu, kadangi reikia vengti segreguotų ugdymo sprendimų, ir bendroji klasė turėtų būti atvira įvairovei (Nilholm 2021). Tai reiškia, kad specialusis ugdymas yra keičiamas į įtraukųjį su tikslu, kad kiekvienas vaikas turėtų lygias galimybes siekti žinių ir ugdyti savo socialinius įgūdžius. Siekiant tą įgyvendinti – svarbi tampa įtrauki mokyklų darbo politika, tačiau ne visada mokyklos tai sėkmingai įgyvendina. *Daugumos jų požiūris apsiriboja siauru pagalbos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams organizavimu, bet ne vadovavimu aukštos kokybės teisingam ir nešališkam švietimui visiems* (Galkienė 2021, p. 191). Dėl to mokyklos turėtų tapti labiau įtraukios, bandant užtikrinti vaikų lygybę švietime.

Vaikų su negalia įtraukimas į bendrąsias mokyklas teikia įvairialypę naudą asmens gerovei ir kiekvienam užtikrina vienodo starto galimybes. Asmenims su negalia yra suteikiamos galimybės mokytis ir visapusiškai tobulėti. Vaikai su negalia bendrojo ugdymo mokyklose gali būti ugdomi kaip ir kiti vaikai: natūraliomis sąlygomis, kuriose jie lengviau perima socialinę patirtį, nei mokindamiesi specialiosiose mokyklose (Jankevičienė 2013). Dėl to įtraukusis ugdymas skatina asmenų su negalia visapusišką tobulėjimą ir jų socialinę integraciją.

Įtraukiojo ugdymo specifika grindžiama bendradarbiavimu tarp skirtingų profilių specialistų. Siekiant užtikinti kokybišką vaikų su negalia ugdymą klasėse, bendrųjų ugdymo programų mokytojai bendradarbiauja su specialiaisiais pedagogais. Taigi, įtraukusis ugdymas laikosi bendradarbiavimo pagrindu, todėl yra svarbu profesionalus darbo pasidalijimas tarp bendrojo lavinimo mokytojų ir specialiųjų pedagogų (Nilholm 2021). Mokytojų įdėtas darbas turi

pozityvios įtakos įtraukaus ugdymo sėkmei. To pasiekti galima tik tokiu atveju, jei mokykla turi išteklių užtikrinti specialistų bendradarbiavimą, sąlygas pedagogams kelti kompetencijas bei gilinti žinias apie tai, kokiais būdais geriausia dirbti su mišriomis klasėmis. *Su [vaikais] dirba įvairūs pedagogai, specialieji pedagogai ir kiti specialistai. Šie žmonės dažniausiai bendrauja su vaiku, todėl be galo svarbi jų nuomonė apie specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų įtraukimą į ugdymą* (Jankevičienė 2013, p. 32). Dėl to šis specialistų bendradarbiavimas turi didelę įtaką sėkmingai vaiko įtraukčiai ir galimybėms gauti visą reikalingą pagalbą.

Kitas bendradarbiavimo aspektas, kuris yra itin svarbus įtraukiant vaiką su negalia į bendrojo lavinimo mokyklą yra sąveika tarp vaiko šeimos ir mokyklos. Tėvai geriausiai pažįsta savo vaiką ir mokytojai siekdami kokybiškai atliepti vaiko su negalia ugdymosi poreikius, stengiasi kuo daugiau apie jį sužinoti. *Mokykla – tai didelė šeima, SUP turinčių vaikų integruotam ugdymui labai svarbus artimųjų palaikymas <...> Jie turėtų ir patys įsitraukti į savo vaikų ugdymo procesą* (Jankevičienė 2013, p. 35). Todėl vaiko šeimos ir mokytojų tarpusavio bendradarbiavimas yra būtinas, kad vaikas su negalia sėkmingai įsiliėtų į bendrojo ugdymo įstaigą.

Taigi, galima teigti, jog įtraukusis ugdymas yra didelis postūmis asmenų su negalia įgalinimo link, tačiau reikalaujantis daug resursų. Šio proceso sėkmei užtikrinti reikalingas visų šalių įsitraukimas bei sklandus bendradarbiavimas. Vaiko su negalia įtraukčiai pasiekti vieningai turi dirbti visa jo aplinka – nuo mokytojų iki šeimos. Todėl įtraukiojo ugdymo procesas neretai kelia įvairių iššūkių.

1.2.2. Asmenų su negalia situacijos Lietuvos švietimo sistemoje analizė

Lietuvoje ilgus metus vyravo įvairios nuomonės apie asmenis su negalia. Jie dažnai įvardijami, kaip neatitinkantys visuomenės standartų. Dėl požiūrių susipriešinimo, asmenis su negalia buvo ne tik nebandoma įtraukti į įvairias gyvenimo sritis, bet atvirkščiai **šie asmenys buvo engiami ir diskriminuojami**. *Pilietinių ir politinių teisių nepripažinimas, nors tai ypač liečia intelekto, psichosocialinę negalią turinčius ar autistiškus žmones, lemia bendrą negalią turinčių žmonių traktuotę kaip objektų, bejėgių ir sutrikusių, kurie vertintini per medicininę sutrikimo prizmę ir kuriems reikalinga globa* (Ruškus 2021, p. 154). Norint suprasti, kodėl ši tema vis dar yra jautri Lietuvai, svarbu išanalizuoti aplinkybes, kuriose asmenys su negalia gyvena ne vienerius metus.

Valstybės strateginis siekis – subrandinti solidarią pilietinę visuomenę ir iš esmės sumažinti socialinę atskirtį bei skurdą – įpareigoja pedagoginę bendruomenę sutelkti dėmesį į

kaitos procesus visuomenėje, kurie lemia heterogeninių grupių formavimąsi mokyklose (Galkienė 2006, p. 150). Tam tikrais atvejais vyraujanti stigma neleidžia asmenims su negalia pilnu pajėgumu įsitraukti į ugdymo įstaigas. Todėl įtraukusis ugdymas aktuali tema visuomenėje nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo ir per šį laiką mokyklos tampa vis labiau įtraukios (Galkienė 2021).

Asmenų diferenciacija formuoja socialinę atskirtį. Todėl yra svarbu, kad mokyklos būtų įtraukios ir visi galėtų lygiai dalyvauti švietimo sistemoje. Susiformavusi atskirtis yra trukdis realizuoti lygioms galimybėms tarp skirtingų asmenų. **Atskirtį sociume didina specialiosios mokyklos**, kadangi asmenys su negalia yra atskiriami nuo likusios visuomenės dalies. Tai yra asmenų diskriminacija dėl jų negalios (Ruškus 2017). Tokios tendencijos švietimo sistemoje mažina asmens su negalia savivertę, priverčia jaustis nelygiaverčiu visuomenės nariu. Valstybė, bandydama sumažinti jų diskriminavimą švietimo sistemoje, **keičia asmenų mokymo strategijas**, mokyklos tampa įtraukios. *Valstybės, jei nori būti civilizuotos ir demokratinės, privalo kurti įtraukųjį ugdymą. Lietuvoje tai nebūtų sunku padaryti, turint galvoje, kad tik apie 1 proc. visų šalies vaikų mokosi specialiosiose mokyklose* (Ruškus 2017, p. 119). Šios reformos praktinis veikimas palaipsniui yra tobulinamas ir tampa vienu iš veiksnių, destigmatizuojančių asmenis su negalia bei leidžiančių jiems pilnavertiškai įsilieti į ugdymo sistemą.

Viena iš priežasčių, dėl ko asmenų su negalia diskriminacija dar vyksta yra **ugdymo institucijų patiriamas įvairių išteklių stygius**. *Autoriai pabrėžia nepakankamą mokyklų aprūpinimą ir tinkamo sąlygų pritaikymo trūkumą įvairiose šalyse, įskaitant igūdžių, mokytojų ir mokyklų administracijos supratimo trūkumą ir bendrojo lavinimo mokyklų nesugebėjimą patenkinti neįgalių vaikų poreikių* (Ruškus 2020, p. 14). Tad nors įtraukusis ugdymas jau vyksta ne vienerius metus, tačiau dar nesukonkretintas šio proceso įgyvendinimo planas, sudaro nelygias asmenų galimybes siekti karjeros, kas dažnu atveju nugalina žmogų.

Dėl praktikoje ir mokyklų nuostatuose išryškėjusių spragų dažnai susiformuoja nugalinantys požiūris į asmenį. Tai suteikia pagrindo visuomenei nepriimti žmonių su negalia ir dažnu atveju nepagrįstai juos nuvertinti. Todėl šių asmenų socialinė įtrauktis turi didelę reikšmę Lietuvoje. *Dvidešimt pirmojo amžiaus pradžioje diskusijos dėl įtraukiojo ugdymo praktikos vystymo, jo kokybės garantavimo klausimai persikėlė į daugelio šalių vykdomosios valdžios darbotvarkes ir tapo aišku, kad iš ten jau daugiau nesitrauks* (Galkienė 2021, p. 192). Tai parodo, kad nepakankamai pritaikytas mokyklinis ugdymas tapo aktuali tema visuomenėje. Įtraukties

trūkumas neleido asmeniui konkuruoti darbo rinkoje ir sėkmingai funkcionuoti visuomeniniame gyvenime.

JTO Konvencija įpareigojo pasaulio valstybes užtikrinti vaikų su negalia įtrauktį į švietimo sistemą. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 metais, o nuo 2006 metų pradėjo rengti strateginius planus, kuriuose didelis dėmesys skiriamas įtraukiojo ugdymo plėtrai (Pilvelienė 2022). Remiantis LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pateiktais duomenimis (2024), Lietuvos bendrojo ugdymo įstaigose mokosi apie 75 tūkst. specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų – tai sudaro 15,6 proc. visų vaikų, lankančių darželius ir mokyklas. Iš jų net 67 tūkst. iki mokyklinio amžiaus vaikų ir moksleivių ugdomi bendrosiose klasėse. Tai reiškia, kad beveik 90 proc. visų vaikų su negalia mokosi kartu su bendraamžiais įtraukiojo ugdymo aplinkoje.

Lietuvoje aktyviai vykdomas įtraukiojo ugdymo procesas yra didelis žingsnis žmonių su negalia įtraukčiai, tačiau reikia įdėti daug darbo, jog vaikai su negalia gautų kokybiškas ugdymo paslaugas. Pasak Galkienės (2021, p. 192), visuomenėje, veikiant globaliems procesams, formuojasi skirtingi ugdymo modeliai. Nors jie yra grindžiami įtraukiojo ugdymo idėja, tačiau dėl skirtingų prieigų pasiekia skirtingų rezultatų praktikoje. Dėl to, atliepti vaiko specialiuosius poreikius yra bendras tikslas, kurio siekia tarpusavyje sąveikaudami įvairūs, vaiko gyvenime dalyvaujantys specialistai, kartu su jo šeima.

Vaiko su negalia įsitraukimas ir adaptacija mokykloje priklauso nuo mokytojų ir tėvų, auginančių vaikus su negalia, sąveikos tvirtumo. *Adaptacinio laikotarpio trukmė ir sklandumas priklauso nuo tinkamo darbuotojų pasirengimo, aplinkos pritaikymo, ugdymo ir pagalbos proceso organizavimo bei vaiko individualių savybių ir ugdymosi poreikių. Sėkmingas šeimos ir ugdymo įstaigos bendradarbiavimas užtikrina lengvesnę SUP vaiko adaptaciją* (Vosylienė 2023, p. 49). Todėl įtraukusis ugdymas reikalauja didelio visų pusių pasirengimo ir bendradarbiavimo galimybių, kurių nebuvimas dažnai kelia didelių iššūkių, įtraukiant vaiką į bendrąjį mokymosi procesą.

Apibendrinant, švietimas yra viena iš sričių, kuri prisideda prie asmenų su negalia socialinės įtraukties. Dėl to valstybėje yra vykdomos švietimo reformos, mokyklos tampa labiau įtraukios ir mažinančios socialinę atskirtį visuomenėje. Aišku, su įtraukiojo ugdymo procese kylančiais iššūkiais susiduriama ganėtinai dažnai, dėl to jų sprendimams reikalingas aktyvus visų šalių įsitraukimas. Sėkmingam iššūkių sprendimui reikia visų suinteresuotų grupių susitelkimo *mokymo organizavimo problematiką derėtų analizuoti kartu visai mokyklos bendruomenei:*

mokytojams, mokiniams, mokinių tėvams, psychologams, socialiniams pedagogams (Grincevičienė, Targamadzė, Dziubacka, Szerląg 2015, p. 79). Taigi, siekiant Lietuvoje užtikrinti įtraukaus ugdymo proceso sėkmę, reikia aiškos komunikacijos tarp visų jo dalyvių.

1.2.3. Įtraukiojo ugdymo pavyzdžiai Europoje

Užsienyje įtraukiojo ugdymo procesas įgyvendinamas jau ne vienerius metus. Kiekviena valstybė skirtingai priima šį procesą ir įvairiais būdais bando jį įgyvendinant. *Pasak Galkienės, Norvegija, atsiliepdama į Bloom'o komiteto iniciatyvą, jau 1970 metais integravo Specialiojo ugdymo įstatymą į Švietimo įstatymą ir tokiu būdu įteisino įtraukijį ugdymą* (2021, p. 192). Dėl to ši valstybė yra laikoma viena įtraukiojo ugdymo pradininkių.

Kitų Europos Sąjungos šalių mokyklose irgi vyrauja teigiamas požiūris į vaikų su negalia įtrauktį į bendrąjį ugdymą. Vokietijoje ir Austrijoje mokyklų vadovai mano, kad vaikų su negalia įtraukimas padeda suprasti skirtumus tarp mokinių, o geri mokytojai gali diferencijuoti savo praktiką, todėl gali mokyti visus klasės mokinius (Pedaste, Leijen, Kivirand, Nelis ir Malva 2024). Šiose šalyse mokytojams yra keliami didesni lūkesčiai, kad jie pajėgs sėkmingai įtraukti vaikus su negalia į bendrąją mokymosi sistemą.

Europos Sąjungos šalyse įtraukusis ugdymas yra vertinamas kaip svarbus aspektas, siekiant ugdyti besimokančių vaikų socialinius įgūdžius ir empatiją skirtingoms asmenų grupėms. Didžiausias iššūkis, su kuriuo susiduria mokyklos, yra finansinės paramos trūkumas. Pavyzdžiui, Estijoje, mokyklų vadovai pasisako, jog įtraukiojo ugdymo pritaikomumas priklauso nuo pačios mokyklos vizijos, paramos adekvatumo, mokytojų dalyvavimo kvalifikacijos tobulinimo kursuose, kuriuose pagrindinis dėmesys skiriamas įtraukiajam ugdymui (Pedaste, Leijen, Kivirand, Nelis ir Malva 2024). Todėl galima manyti, kad vaikų su negalia įtraukčiai turi didelę reikšmę gaunamas finansavimas ir mokytojų kvalifikacijos kėlimas.

Turkijos mokyklose vaikų su negalia įtraukimas į bendrąją mokymosi sistemą yra siejamas su socialiniu darbu. Šioje šalyje didelė svarba teikiama socialiniam darbui mokykloje, nes tikima, kad socialiniai darbuotojai gali padėti užtikrinti palankias sąlygas vaikui su negalia adaptuotis mokyklos aplinkoje. Tad socialinę atskirtį patiriančių mokinių reintegravimas mokyklose į ugdymo procesą ir įtraukimas į sistemą, taikant socialinės aprėpties politiką, yra laikomas reiškinio, galinčiu būti įmanomu užtikrinant socialinių darbuotojų paslaugas mokyklose (Aydemir, Toga 2023). Turkijos mokyklose socialiniai darbuotojai turi svarbų vaidmenį įtraukiojo ugdymo

procesu. Tai reiškia, kad yra tikima socialinių darbuotojų galimybėmis užtikrinti sklandų bendradarbiavimą, siekiant įtraukti vaikus su negalia į bendrąjį ugdymą.

Apibendrinant, apžvelgtose Europos šalyse vyrauja skirtingas požiūris į įtraukiojo ugdymo proceso vystymo būdus. Šiose valstybėse vaikų su negalia įtrauktis į bendrąsias mokyklas yra laikoma svarbia prielaida asmens tobulėjimui ir lygybės užtikrinimui tarp skirtingas galimybes turinčių žmonių. Tad nors įvardintuose pavyzdžiuose yra susiduriama su panašiais iššūkiais, tačiau valstybės naudoja skirtingas jų įveikos strategijas, kurias galima naudoti kaip geruosius pavyzdžius mūsų šalies įtraukiojo ugdymo procese.

1.2.4. Socialinio darbo vaidmuo įtraukiajame ugdyme

Socialinis darbas įtraukiajame ugdyme užima svarbią vietą, nes socialiniai darbuotojai tam tikrais atvejais užima šio proceso koordinatorių rolę. Jų įsitraukimą dažnai lemia mokytojų kompetencijų trūkumas. *Mokytojai dalykininkai, ypač vyresnio amžiaus pedagogai, ne visada turi specialų išsilavinimą, nemoka paskirstyti dėmesio įvairių gebėjimų mokiniams* (Gevorgianienė, Zaikauskas 2007, p. 166). Todėl socialinių darbuotojų įsitraukimas tampa svarbiu aspektu, padedančiu siekti vaikų su negalia įtraukties į bendrąsias mokyklas.

Socialiniai darbuotojai ilgus metus siekia asmenų su negalia įgalinimo ir jų teisių užtikrinimo. Dėl to prasidėjus įtraukiojo ugdymo procesui, socialiniai darbuotojai yra suinteresuoti, jog vaikai su negalia galėtų visavertiškai dalyvauti bendrojo ugdymo procese. Socialiniai darbuotojai dažnai yra įpareigoti dalyvauti tarpdisciplininėje veikloje ir bendradarbiauti su specialistais mokyklose ir šeimomis, siekiant užtikrinti vaikų su negalia įtrauktį (Asamoah, Hau-lin Tam, Cudjoe 2023). Tai reiškia, kad socialiniai darbuotojai dažnu atveju yra įsitraukę į vaiko su negalia įtraukties procesą ir turi didelį vaidmenį siekiant asmens įgalinimo.

Įtraukiojo ugdymo proceso pagrindas yra grįstas mokytojo ir vaiko santykiu. Dažnai tai gali sukelti mokytojams nemažai iššūkių, nes klasėje mokinių kiekis yra didelis, o bendraujant su vaikais, kurie turi specialiuosius poreikius, reikia papildomų įgūdžių. Tad dauguma mokytojų gali neturėti tinkamų žinių, kaip užmegzti pozityvius darbinius santykius su negalia turinčiais mokiniais ir jų tėvais. Taip yra todėl, kad jie yra dažniausiai mokomi perteikti akademines žinias. Socialinių darbuotojų vaidmuo yra svarbus, nes vienas iš jų uždavinių yra profesionaliai bendradarbiauti su mokytojais bei teikti psichosocialinę pagalbą pažeidžiamoms grupėms, įskaitant ir vaikus su negalia (Asamoah, Hau-lin Tam, Cudjoe 2023). Tai parodo bendradarbiavimo

svarbą tarp mokytojų ir socialinių darbuotojų, nes tarpdisciplinis bendradarbiavimas turi teigiamos įtakos sėkmingesnei vaikų su negalia įtraukčiai.

Taigi, galima teigti, kad socialinio darbo vaidmuo įtraukiajame ugdyme apima nemažai sričių. *Mokykla kaip bendruomenė savo funkciją atliks tik tuomet, kai jos gyvenimas ir gyvenimas joje bus susijęs su emociniais išgyvenimais, visi nariai nuosekliai bendrai dirbs, tarpusavyje susiklausys, sieks bendrų, su visuomeniniu gyvenimu susijusių tikslų* (Grincevičienė 2014 p. 175). Šio tikslo siekdami, socialiniai darbuotojai bendrauja tiesiogiai su klientais ir jų šeimomis, bendradarbiauja su mokytojais ir kuria pagalbos planą vaikams su negalia, kad jų įsitraukimas į bendrojo lavinimo mokyklą būtų lengvesnis. Tad mokyklos, bendradarbiaujančios su socialiniais darbuotojais turi papildomų resursų, kurie suteikia daugiau galimybių atliepti vaikų su negalia poreikius bei užtikrinti jų sėkmingą įtrauktį.

1.3. Sąveikos tarp tėvų, auginačių vaikus su negalia ir ugdymo įstaigų reikšmė įtraukiajam ugdymui

1.3.1. Sąveika tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir įtraukiamųjų mokyklų Lietuvoje

Tėvų ir mokytojų sąveika vaikų švietime turi didelę reikšmę. Mokyklos privalo suteikti visiems besimokantiems tinkamas ir lanksčias mokymosi programas, vertinti įvairovę ir individualias stiprybes bei iššūkius, naudoti skirtingus mokymosi ir mokymo metodus bei skatinti mokinių, mokytojų, šeimų, specialistų ir institucijų bendradarbiavimą (Bethere, Kasiliauskienė, Pavitola, Usca 2023). Sėkmingas bendradarbiavimas daro teigiamą įtaką vaikų mokymosi kokybei ir psichologinei gerovei. *Sąveika siejama su tėvų ir pedagogų galios pasidalijimu, abipusiu dialogu, formuluojant konkrečius vaiko ugdymo tikslus bei uždavinius atsižvelgiant į vaiko poreikius* (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022, p. 135). Todėl mokytojų ir tėvų, norinčių užtikrinti sėkmingas sąlygas vaiko ugdymui, pirminis tikslas yra tarpusavyje užmegzti darbinį santykį.

Ypač tai aktualu vaikų su negalia tėvams, nes įtraukiant juos į bendrąją Lietuvos mokyklų sistemą reikia turėti dar daugiau įdirbio. *Pasak Gevorgianienės ir Zaikausko, net integruotame ugdyme gali slypėti segregacijos pavojus: per mažai laiko skiriant individualiam mokymui, mokinius su panašiais gebėjimais jungiant į homogenišką grupę (ir taip atskiriant „gabiuosius“ ir „negabiuosius“), kt.* (2007, p. 159). Įtraukiojo ugdymo procesas yra ilgas tęstinis darbas, kurio pagrindinis uždavinys – atrasti tinkamiausias sąlygas vaikui įsilieti į mokyklos bendruomenę bei mokytis pagal bendrąją programą: *Tėvų ir pedagogų sąveika ypač aktuali tokiais klausimais, kaip:*

specialiųjų ugdymosi poreikių vaiko bendravimas, kalba, dėmesio sutelktumas ugdomosiose veiklose, bendravimas su bendraamžiais (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022, p. 137). Tai reiškia, kad vaiko su negalia šeimos ir ugdymo įstaigų sėkmingas bendradarbiavimas savaime įgalina vaiką greičiau priprasti prie mokyklos sistemos. Tad galima manyti, kad vaiko su negalia įtrauktis yra sėkmingesnė tada, kai vyksta tęstinis darbas su vaiku namie ir mokykloje, o mokytojai ir tėvai kryptingai sąveikauja.

Pedagogams svarbu ne tik sužinoti apie vaiko galimybes akademiniame srityje, bet ir suprasti, kokias būdais geriausia prieiti prie vaiko. Dėl to mokytojai Lietuvoje yra linkę eiti į santykį su tėvais, nes jie daugiausiai žino savo vaiko savybes ir būdo bruožus. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas remiasi tarpusavio pagarba ir atviru dialogu apie vaiko individualius ugdymo(si) poreikius bei galimybes. Toks bendravimas stiprina tėvų ryšį su vaiku ir pedagogais bei padeda veiksmingiau spręsti ugdymo proceso metu kylančius sunkumus (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022). Taigi, toks bendradarbiavimas palengvina mokytojų darbą bei leidžia jiems geriau suprasti vaiką, o iškilus problemoms nelikti vieniems.

Kita vertus, tėvams svarbu, jog pedagogai pateisintų jų lūkesčius, kadangi šeima išreiškia pasitikėjimą ugdymo specialistais. *Konsultuojant tėvus dėl ugdymo vietos savo vaikui parinkimo, svarbiau kalbėti apie tai, kaip, o ne kur turėtų mokytis vaikas su negalia* (Gevorgianienė, Zaikauskas 2007, p. 159). Tėvams svarbu, kaip mokytojai dirba su jų vaiku. Dažnu atveju tėvai patys kreipiasi į pedagogus, siekdami sužinoti, kaip tinkamiausia ugdyti vaiką namuose, kad jam būtų lengviau adaptuosis mokykloje. *Tėvų nuomone vertinga yra filmuota medžiaga, kurią gali analizuoti su švietimo pagalbos specialistais. Vertingos individualios mokytojos konsultacijos, kur sąveikaujant dalinamasi patirtimi apie vaiko ugdymą* (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022, p. 138). Tad neretai tėvai suvokia mokytojus kaip lygiaverčius vaiko ugdytojus, o jų tarpusavio bendradarbiavimo tikslas kuo sėkmingiau įtraukti vaiką į bendrojo ugdymo sistemą.

Visgi, pasak autorių, dažnu atveju Lietuvoje ši sąveika tarp tėvų ir mokytojų yra sudėtinga, kadangi vaiko su negalia įtrauktis yra pakankamai jautri tema jų tėvams, siekiantiems įgalinti savo vaiką. Dėl to dažnai tėvų ir pedagogų vizijos, kaip turėtų būti mokomas vaikas, išsiskiria. Tėvai ne visada yra linkę pasitikėti ugdymo įstaigomis, o, iškilus nesklandumams, ieškomas ne sprendimo būdas, o kaltininkas (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022). Tuo tarpu mokytojams kyla sunkumų užtikrinant vaiko įtrauktį, nes didelės klasės ir vaikų skirtingumas kelia papildomų iššūkių. Todėl siekiant vaiko gerovės ir įtraukties, mokytojai ir tėvai turi surasti bendrą požiūrį,

kaip geriausiai spręsti kilusius iššūkius bei koks vaiko su negalia įtraukties planas abiem pusėms atrodo tikslingiausias.

Apibendrinant, Lietuvoje tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir ugdymo įstaigų sąveikos būdai yra tobulintini. Nors yra išreiškiamas didelis poreikis bendradarbiauti abiejoms šalims tarpusavyje, tačiau tai kelia nemažai iššūkių. Dažnu atveju mokytojų ir tėvų požiūris išsiskiria ir tampa sunku priimti bendrą sprendimą, kuris padėtų vaikui su negalia lengviau adaptuotis mokykloje.

1.3.2. Sąveika tarp tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir įtraukiamųjų mokyklų užsienyje

Kaip ir Lietuvoje, kitose šalyse manoma, kad bendradarbiavimas tarp vaikų tėvų ir ugdymo įstaigų yra vienas esminių aspektų, leidžiančių asmeniui sėkmingai įsiliesti į bendruomenę ir akademinę aplinką. Alifanovienė ir Tomėnienė pažymi, kad vaiko įtrauktis į ugdymą nėra galutinis tikslas – ugdymo sistemos tobulinimo procesas. Jis apima ugdymo turinio, mokymo(si) metodų, nuostatų, ugdymo organizavimo ir strategijų keitimą ir modifikavimą. Tokiu būdu siekiama pašalinti kliūtis gauti lygiavertę ir aktyvią mokymosi patirtį bei užtikrinti prieinamą aplinką visiems vaikams (2023). Ugdymo procese reikalingas intensyvus tėvų ir mokytojų dalyvavimas, kad būtų užtikrintas stabilus vaikų mokyklinis ugdymas, todėl būtina tėvams ir mokytojams užmegzti tarpusavio sąveiką. Tai yra svarbus resursas, leidžiantis sumažinti kliūtis, siekiant efektyvumo vaikų ugdyme (Akhter 2016). Įtraukiant vaikus su negalia į bendrąsias mokyklas, tėvų sąveika su mokykla tampa dar aktyvesnė, kadangi vaikui daugiau reikia įdėti pastangų adaptuotis naujoje erdvrėje. Dėl to tėvai ir pedagogai irgi turi įdėti dar daugiau išteklių į bendradarbiavimą.

Yra įvairių aspektų, kuriuos aptariant siekiama apibrėžti, kas galėtų ar turėtų būti geras bendradarbiavimas tarp mokyklų ir šeimų. Apklausos parodė, kad pagrindinis elementas sėkmingoje sąveikoje yra komunikacija, tiek organizaciniu lygmeniu, tiek aptariant mokinių raidą ir pasiekimus. Be to yra būtinas tėvų ir mokyklos, kaip suinteresuotų šalių, pasitikėjimas vienas kitu, kuris reiškia abipusį vienas kito kompetencijų legytimumo pripažinimą ir aiškų šeimų pagalbos poreikio nustatymą (Paccaud, Keller, Luder, Pastore ir Kunz 2021). Tad atviras ir nuoširdžia pagarba grįstas tėvų ir mokytojų santykis leidžia lengviau užtikrinti vaikų su negalia įtrauktį bei jų poreikių patenkinimą.

Šios sąveikos didžiausias iššūkis – užmegzti pirminį ryšį. Tėvai retai linkę dalyvauti mokyklos renginiuose, neturi žinių, kaip reikia padėti vaikui su negalia pasiruošti mokyklai. Tuo tarpu mokytojai dažnu atveju neturi gebėjimų megzti bendradarbiaujančio santykio su tėvais, jiems

yra sunku parodyti, kad tėvai gali jais pasitikėti (Akhter 2016). Dėl to užsienyje yra taikomos įvairios strategijos, kurios padeda ugdymo proceso suinteresuotiems dalyviams įveikti sąveikos iššūkius.

Vienas iš pagrindinių būdų pagerinti bendradarbiavimą yra labiau įtraukti tėvus į mokyklos bendruomenę. Todėl kai kuriose šalyse yra populiariu rengti mokytojų ir tėvų konferencijas, kurių metu tėvai ir mokytojai sprendžia rūpimus klausimus vaikų ugdyme (Akhter 2016). Toks būdas įtraukti tėvus į mokyklos gyvenimą padeda vaiko šeimai labiau suprasti, su kokiais iššūkiais mokytojai susiduria klasėje. Tėvai gali užduoti rūpimus klausimus mokytojams, paprašyti metodinės medžiagos, kad galėtų dirbti su vaikais namie. Todėl pedagogai turi gebėti priimti asmenį ir suteikti jam reikalingą informaciją. <...> *šiuolaikinio mokytojo profesinis pasirengimas reikalauja ypatingo dėmesio, lavinant jo bendrąjį kultūrinį išprusimą, edukacinį meistriškumą. Siekiant parengti gerą mokytoją, svarbu atsižvelgti į jo asmenybės ypatumus: optimizmo, atvirumo kitiems apraiškas, norą nuolat tobulėti ir augti* (Galkienė, 2011, p. 89). Tad mokytojai ir tėvai, norėdami padėti vaikui socializuotis, turi atsižvelgti į skirtingus aspektus santikyje su vaiku bei vykstančias tarpusavio sąveikas.

Kitas aspektas, padedantis sustiprinti ryšį tarp mokyklos ir vaiko šeimos, yra taisyklių įsivardinimas ir laikymasis. Pasak autorių, egzistuoja trys pagrindinės taisyklės, kurių turi laikytis tėvai su mokytojų pagalba, kad sąveika mokykloje būtų efektyvi. Pirmoji – aktyvus įsitraukimas į pagalbą vaikui namuose, pavyzdžiui, padėti ruošti namų darbus. Tai padeda tėvams geriau suprasti vaiko gabumus ir patiriamus iššūkius akademinėje srityje. Antroji taisyklė – dalyvavimas mokyklos bendruomenėje, pavyzdžiui lankymasis mokyklos renginiuose. Įsitraukimas į bendruomenines veiklas leidžia tėvams užmegzti tvirtesnę santykį su mokykla. Trečioji taisyklė – atviras tėvų bendradarbiavimas su mokytojais, kaip pavyzdžiui, pokalbiais apie namų darbus ar kylančius neaiškumus (Paccaud, Keller, Luder, Pastore ir Kunz 2021). Tokiu būdu tėvai yra skatinami atvirai bendradarbiauti su ugdymo specialistais, kad būtų galima efektyviai padėti vaikui adaptuotis mokykloje. Tad šios taisyklės apibūdina aktualiausius aspektus, kurie yra reikalingi tėvams norint daugiau įsitraukti į vaiko ugdymą.

Galima manyti, jog kai kuriose užsienio šalyse daugiau atsakomybių megzti kontaktą atiduodama vaikų tėvams. Kuriant tarpusavio darbinį ryšį įtraukiamame ugdyme vaiko šeimai priskiriama daugiau atsakomybių nei mokytojams. Tad panašu, kad sąveika, skatinanti vaiko įtrauktį į mokyklos aplinką dažnai yra inicijuojama tėvų. Tai reiškia, kad kitose šalyse mokytojų

darbinėje veikloje daugiau akcentuojami vaikų su negalia akademiniai pasiekimai, nei jų socialinė integracija mokyklos bendruomenėje.

1.4. Tyrimo tikslas iš uždaviniai

Tyrimo tikslas

Ištirti tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo įstaigų sąveikos iššūkius ir galimybes, kurios daro įtaką negalią turinčių vaikų įtraukiamam ugdymui ir socialinei integracijai.

Tyrimo uždaviniai

1. Ištirti, kaip tėvai, auginantys vaikus su negalia, vertina švietimo įstaigos darbą įtraukiant jų vaikus į mokyklos bendruomenę.
2. Ištirti tėvų, auginančių vaikus su negalia, sąveikoje su švietimo įstaigomis patiriamus sunkumus ir bendradarbiavimo su pedagogais galimybes.
3. Atskleisti švietimo institucijų specialistų požiūrį į įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą.
4. Ištirti šeimų, auginančių vaikus su negalia, socialinius poreikius, kylančius įtraukiojo ugdymo procese.

2. Tyrimo metodika

2.1. Tyrimo metodika

Aprašyto reiškinių tyrimas buvo atliktas pusiau struktūruoto kokybinio interviu metodu. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo institucijų sąveikos iššūkius bei galimybes, kurios galėjo daryti įtaką negalia turinčių vaikų įtraukiamam ugdymui, socialinei integracijai bei socialinio darbuotojo vaidmenį toje sąveikoje. Tiriamojo darbo tikslas ir uždaviniai buvo orientuoti į tėvus, auginančius vaikus su negalia ir ugdymo specialistus, jų tarpusavio sąveiką bei jos reikšmę įtraukiamam ugdymui.

Potencialių informantų (tėvų, auginančių vaikus su negalia ir ugdymo specialistų, dirbančių įtraukiosiose mokyklose) tema yra plati ir aktuali socialinio darbo laukui. Todėl duomenų rinkimas buvo atliekamas taikant pusiau struktūruotą kokybinį interviu. *Kokybiniai interviu leidžia surinkti giluminius, su kontekstu susietus, atvirus tyrimo dalyvių atsakymus, išreiškiančius jų požiūrius, nuomones, jausmus, žinias, patirtį* (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016, p. 17). Nors šis metodas turi struktūrą bei tvarką, tačiau atveria laisvę interpretacijoms. Taip galima užtikrinti didesnę tyrimo naudą, papildyti jį naujais faktais, leidžiančiais plačiau pažvelgti į temą. Pusiau struktūruotas interviu nevaržo informantams reikšti mintis ir peržengti klausimų rėmus. Be to, šio kokybinio interviu metodo metu buvo atkreipiamas dėmesys į informantų neverbalinę kalbą, įprastai esančią svarbiu veiksmu informantų išsakytų minčių interpretacijai.

Tyrimo instrumentas buvo du atskiri klausimynai. Devyni klausimai buvo skirti tėvams, auginantiesiems vaikus su negalia. Keturiais klausimais siekta ištirti, kaip tėvai vertino švietimo institucijų darbą įtraukiant jų vaikus į mokyklos bendruomenę akademinio ir socialinio požiūriu. Kiti penki klausimai buvo skirti ištirti šių tėvų socialinius poreikius bei, sąveikoje su švietimo įstaigomis, patiriamus sunkumus, bendradarbiavimo su pedagogais galimybes.

Antroji instrumento dalis susidėjo iš šešių klausimų, skirtų specialistams, dirbantiems mokyklose. Jais buvo siekiama išsiaiškinti švietimo institucijų specialistų požiūrį į įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą. Be to, buvo bandoma atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį įtraukiamame ugdyme bei sužinoti, kokios pagalbos, jų nuomone, reikėtų tėvams, auginantiesiems vaikus su negalia, kad jie labiau įsitrauktų į vaiko ugdymą.

2.2. Tyrimo atranka ir tiriamieji

Tyrime dalyvavo 5 tėvai, auginantys vaikus su negalia, bei 5 ugdymo specialistai, dirbantys švietimo įstaigose, dalyvaujančiose įtraukiojo ugdymo procese. Buvo atliekama tikslinė tiriamųjų

atranka, t.y. atrenkami tik tie informantai, kurie gali suteikti tikslingos informacijos (Telešienė 2020).

Įtraukusis ugdymas yra aktuali ir nauja tema ir jame dalyvauja skirtingos švietimo įstaigos. Tyrimo metu buvo renkami duomenys iš tų informantų, kurie turi bent vienerių metų patirtį įtraukiajame ugdyme. Todėl tyrimo generalinė aibė: tėvai, kurių vaikas yra su negalia ir lanko įtraukiojo švietimo įstaigą bei Lietuvos mokyklų ir kitų švietimo institucijų specialistai, dalyvaujantys įtraukiojo ugdymo procese ilgiau nei vienerius metus. Taip pat jie turėjo dirbti su vaikais su negalia.

Informantai:

1 lentelė. Tėvai, auginantys vaikus su negalia

Informanto eilės numeris	Informanto kodas	Interviu trukmė
1.	T1	1 val. 14 min.
2.	T2	1 val. 20 min.
3.	T3	58 min.
4.	T4	47 min.
5.	T5	1 val. 32 min.

2 lentelė. Ugdymo specialistai

Informanto eilės numeris	Informanto kodas	Interviu trukmė
1.	S1	52 min.
2.	S2	1 val. 2 min.
3.	S3	48 min.
4.	S4	56 min.
5.	S5	1 val. 18 min.

2.3. Tyrimo etikos principai

Informantai, sutikę dalyvauti tyrime, buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir paskirtimi. Kiekvienas dalyvavęs turėjo galimybę pasitraukti iš tyrimo, buvo informuotas apie konfidencialumą ir jo užtikrinamą. Iš kiekvieno informanto buvo gautas žodinis sutikimas dalyvauti tyrime, kuris buvo įrašomas garso įrašymo priemone.

2.4. Tyrimo organizavimas ir eiga

Pirmasis analizės etapas

Pirmajame analizės etape vykdyta interviu transkripcija ir parafravimas. Tyrime buvo naudota kokybinės turinio analizės metodas, kadangi tai laikoma savarankiška bei lanksčia metodika. Ji leidžia pasiekti modelį ar conceptualų pagrindą, aprašyti, apibendrinti duomenis, padaryti išvadas ir suformuluoti teoriją (Sheydayi, Dadashpoor 2023). Gauti duomenys kokybinio interviu metu buvo transkribuojami. Transkribuotas tekstas analizuotas ir parafrazuotas pagal tam tikras tarpusavyje susisijusias temas. Visos parafrazės, kurios atsako į tuos pačius tyrimo probleminius klausimus, apjungiamos į kategorijas ir subkategorijas.

Antrasis analizės etapas

Antrajame analizės etape suformuluotos subkategorijos buvo analizuotos, lygintos tarpusavyje, apjungtos į kategorijas ir kartu sietos su analizuota literatūra, taip lyginant bendras subkategorijų reikšmes. Remiantis analize formuotos išvados ir rekomendacijos.

3. Kokybinio tyrimo rezultatai

3.1. Įtraukiojo ugdymo perspektyvos

3.1.1. Įtraukiojo ugdymo nauda tėvų požiūriu

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, tyrimo metu atskleidė, kad įtraukusis ugdymas vaiko atžvilgiu susideda iš dviejų kertinių sričių: **akademinė ir socialinė**. Šie du faktoriai, anot jų, lemia asmens sėkmingą adaptaciją ugdymo įstaigoje. *Turi būti sėkmingai integruotąsi. Du skirtingi dalykai yra vaiko ta socialinė aplinka. Ar jis į ją integruojasi bei ar jisai geba mokytis.. Tai mokymasis, akademiniai dalykai ir socialinė ta visa aplinka* (T1). Tai patvirtina moksliniuose šaltiniuose pateikiamą informaciją (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė 2008), kad įtraukiajame ugdyme atsižvelgiama ne tik į vaiko akademinį ugdymą, bet ir į jo socialinę įtrauktį. Šis procesas skatina vaikų su negalia socialinių įgūdžių lavinimą bei įtrauktį į bendrąjį ugdymą.

Tėvų manymu, didžiausia įtraukiojo nauda vaikui su negalia – dalyvavimas ugdymo procese lygiomis teisėmis su kitais vaikais. Informantai pažymi, kad tai suteikia galimybę vaikams augti tarp savo bendraamžių, kurie neturi negalios. *Tai manau, kad ir, ir tam pačiam vaikui, kuris turi negalią, bet yra, sakau, kad galimybė būti kartu su visais ir mokytis iš kitų pavyzdžių imti ir girdėti* (T3). Vaiko įgalinimas viena iš socialinio darbo vertybių, puoselėjanti asmens su negalia lygiavertį dalyvumą. Įtraukusis ugdymas padeda vaikui tapti lygiaverčiu visuomenės nariu ir dažnai suteikia didesnę asmens su negalia potencialą konkuruoti darbo rinkoje bei įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Remiantis teorine analize (Ruškus 2017), šios sritys užtikrina asmens gerovę, todėl skatinant vaiko įtrauktį nuo pat mažumės, jis tampa pilnaverčiu visuomenės dalyviu, turinčiu lygias galimybes, kaip ir kiti asmenys.

Nepaisant įtraukiojo ugdymo teikiamų galimybių, informantai atsargiai vertina vaikų su negalia įtrauktį į bendrojo lavinimo mokyklas. Tėvai ir ugdymo specialistai, interviu metu, atkreipia dėmesį į tai, kad prieš leidžiant vaiką į bendrąją mokyklą reikia įvertinti jo situaciją. *Ir tu ne, negali beatodairiškai siekti kažko lipdamas per galvas kitiems ir, ir iš dalies galbūt net ir trukdydamas kitiems, nes mokykla - tai nėra darželis ir turi įvertinti tai, kad mokytis eina visi ir kad tu negali iškelti vieno kažkokio vaiko poreikių aukščiau už visų kitų poreikius* (T1). Tai parodo, kad vaikų su negalia tėvai turi įvertinti jo galimybes prieš leidžiant vaiką į bendrąją mokyklą. Beatodairiškas vaiko su negalia įtraukties siekis gali turėti neigiamų pasekmių vaiko akademinei raidai bei jo kasdienio gyvenimo įgūdžių raidai.

Taigi, informantai teigia, kad įtraukusis ugdymas yra įvairiapusis procesas, susidedantis iš akademinų žinių suteikimo ir socialinių įgūdžių ugdymo. Asmenys dalyvavę tyrime pažymi, kad šis procesas suteikia vaikams daugiau dalyvumo galimybių bei potencialo ateityje sėkmingai įsiliesti į darbo rinką. Aišku, įtraukusis ugdymas reikalauja daug resursų iš vaiko ir šeimos, todėl, prieš leidžiant vaiką į bendrojo ugdymo mokyklą, svarbu įvertinti jo pajėgumus mokytis įtraukiojo ugdymo sudaromomis sąlygomis.

3.1.2. Įtraukiojo ugdymo nauda specialistų požiūriu

Tyrime dalyvavę ugdymo specialistai teigia, kad įtraukusis ugdymas skatina mokykloje esančios bendruomenės toleranciją. Informantai pažymi, kad jau ne vienerius metus vykstantis procesas vaikams suteikia galimybę labiau pažinti asmenis su negalia. *Palyginus anksčiau, kaip būdavo, nes dabar ypatingai įtraukusis ugdymas tai tikrai skatina priimti visus, kurie yra šalia mūsų* (S1). Tai parodo, pasak informantų ir mokslinių tyrimų (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė 2008), kad įtraukusis ugdymas skatina jau ilgą laiką socialinio darbo sričiai aktualią asmenų su negalia destigmatizacijos temą. Vaikų su negalia įtrauktis leidžia visuomenei suvokti, kad visi asmenys turi lygias teises į ugdymą ir asmeninį tobulėjimą. Šis procesas leidžia pažinti kitokius asmenis ir destigmatizuoti jų dalyvumą visuomenėje.

Kitas aspektas, kurį informantai pastebi įsigalėjus įtraukiajam ugdymui, **yra ugdomos pamatinės vaikų vertybės**. Ugdymo specialistai teigia, kad vaikams su negalia pradėjus lankytis bendrojo lavinimo mokyklas bendruomenė tapo labiau empatiška bei priimanti kitus asmenis. *Tarkim, su kažkokiais didesniais poreikiais jie būtų galbūt suvienija labiau, galbūt empatija dėl to atsiranda didesnė, galbūt tiesiog žmogus augdamas tarp visokių, jisai išmoksta ir bendradarbiauti, ir padėti, ir ateityje, tikrai darbe, kažkokiuose projektuose ir panašiai* (S5). Tyrimas parodė, kad mokykloje yra pastebimas vaikų požiūrio į asmenis su negalia pokytį, kuris ilgainiui gali išsivystyti į kitų asmenų besąlygišką priėmimą. Kaip ir teorinėje dalyje (Asamoah, Hau-lin Tam, Cudjoe 2023), informantų atsakymuose minima, kad įtraukusis ugdymas yra aktualus socialiniam darbui ir praktiškai išpildo šios srities vertybes. Šis procesas skatina visuomenės požiūrio pokytį asmenų su negalia atžvilgiu bei įgalina juos lygiateisiškai dalyvauti svarbiausiose visuomeninio gyvenimo srityse.

Tad galima manyti, kad įtraukusis ugdymas turi įtakos visuomenės požiūrio į asmenis su negalia raidai ir labiau empatiškos mokyklos bendruomenės kūrimuisi. Vaikai turi galimybę pažinti asmenų su negalia stiprybes bei prisidėti prie jų savirealizacijos skatinimo. Tai patvirtina,

kad įtraukusis ugdymas atliepia pamatines socialinio darbo vertybes ir skatina visuomenės palankų požiūrį į asmenų su negalia įtrauktį.

3.2. Veiksniai skatinantys vaikų su negalia įtrauktį į bendrojo ugdymo įstaigas

3.2.1. Mokyklos bendruomenės pasirengimas

Įstaigos pasiruošimas įtraukiamam ugdymui teorinėje analizėje yra įvardijamas kaip vienas iš svarbiausių veiksnių, vaiko su negalia įtraukties procese. Dalyvavę tyrime vaikų tėvai pažymi, jog siekiant vaiko įtraukties, svarbus **pedagogų darbas su bendraklasiais**, mažinant vaikų su negalia stigmatizaciją mokykloje. *Jiems išaiškino jisai ir jie dabar žinai, jie žino. Jie dabar taip žiūri. Nu, kaip jie supranta. Jie žino, kad jisai su negalia – tai buvo dirbama taip mokytojas, mokytojas tuo klausimu dirba* (T5). Vertinant socialinio darbo perspektyvoje, vaiko su negalia tėvų lūkestis yra mokytojų destigmatizuojančio požiūrio diegimas bendrojoje klasėje. Tą pasiekti reikalingas ugdymo įstaigos pasiruošimas ir bendradarbiavimas su įvairių socialinių institucijų specialistais, planuojant vaiko įtrauktį į bendrąją klasę.

Kitas svarbus aspektas, kurį pabrėžia tyrime dalyvavę vaikų su negalia tėvai, yra ugdymo įstaigos **lankstus darbas** su vaiku akademinėje srityje. Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys (Galkienė 2021), kad vienas iš svarbiausių pasiruošimo įtraukiamam ugdymui aspektų yra mokyklų įdirbis, kuriant įvairiapusiškas mokymosi programas. Dalyvavę tyrime tėvai patvirtina, kad pedagogų pasiruošimas lanksčiai dirbti su vaikais akademinėje srityje padeda jiems integruotis bendrojoje mokykloje. *Man tikrai smagu kai matau, kad mokytojai džiaugiasi jo pasiekimais. Realiai gal ir kitiems vaikams kažką tokio pritaikys, nes realiai matau, kad moko ne tik mano vaikas, bet ir visi mokytojai* (T1). Ugdymo įstaigų suteiktos sąlygos mokytojams dirbti lanksčiai, įgalina vaiką su negalia pilnaverčiai įsitraukti į ugdymo sistemą. Toks požiūris leidžia vaikui atskleisti stipriąsias savybes ir lengviau įsilieti į bendrąją klasę.

Ugdymo specialistai interviu metu pabrėžia, kad mokykloms besiruošiant įtraukiamam ugdymui svarbu užtikrinti vaiko su negalia galimybę tapti pilnaverte klasės dalimi. Specialistai atskleidžia, jog didelis akcentas dedamas **bendroms klasės išvykoms**. *Mes turime savo autobusėlį, pavyzdžiui, nuvežimo kažkokios problemos tame nėra. Fizinės galimybės dabar vaiką nuvežti į kažkokį tai teatrą arba dar <...> Svarbu, kad jie dalyvautų* (S3). Tai patvirtina, teorinėje analizėje išsakomas mintis (Siperstein, Parker 2008), atspindinčias vaikų dienos centrų geras patirtis kuriant bendrystę tarp vaikų per neformalias veiklas kartu. Tai parodo, kad mokyklos įdėtas

įdirbis leidžia įtraukti vaiką su negalia į išvykas, kuriose kuriasi ryšys su bendraklasiais, o vaikas jaučiasi pilnaverte klasės dalimi.

Taigi galima teigti, kad mokslo įstaigos pasiruošimas įtraukiamam ugdymui yra vienas iš svarbiausių veiksnių, siekiant sėkmingos vaiko su negalia įtraukties. Mokyklos dažnu atveju bendradarbiauja su įvairiomis socialinėmis institucijomis, siekdamos atrasti daugiau sėkmingų metodų, kuriačių vaikui palankią atmosferą klasėje. Ugdymo įstaigų pasiruošimas lanksčiam darbui su vaiku visose srityse neretai turi teigiamos įtakos sėkmingai vaiko įtraukčiai.

3.2.2. Bendraklasių empatija vaikų su negalia atžvilgiu

Įtraukiant vaikus su negalia į bendrojo lavinimo mokyklą svarbus **bendraamžių palaikymas**. Įtraukus bendraklasių požiūris skatina vaiko socialinių įgūdžių raidą. Interviu metu tą pabrėžia ir vaikų tėvai, turintys gerųjų pavyzdžių, kai bendraklasiai suprato vaiko su negalia skirtumus ir bandė atrasti jo stiprybes. *Vaikai yra pakankamai empatiški jį priglauti ir pasikviesti kažkur tai ir, ir jeigu jis ten ir nesugeba normaliai komunikuoti, bet priimti jį tokį, koks jis yra* (T1). Tokie pavyzdžiai patvirtina teorinėje dalyje pažymimą įtraukiojo ugdymo naudą visuomenės tolerancijos augimui. Bendraklasiai priimdami vaikus su negalia padeda ne tik jam/jai lengviau integruotis bendrojoje klasėje, bet ir plečia savo tolerancijos ribas. Tai yra ugdymo įstaigos įdirbis siekiant įtraukaus visuomenės požiūrio ir skatinant asmenų su negalia destigmatizaciją.

Ugdymo specialistai interviu atskleidžia, kad visos klasės priimantis požiūris į vaiką su negalia turi didelę reikšmę jo akademiniams pasiekimams. Empatiškas požiūris į vaikus su negalia, sudaro palankias sąlygas asmeniui atskleisti savo stiprybes pamokų metu. Dirbant kartu su klasiokais dažnai vaikas su negalia jaučia bendrystės jausmą, kuris turi teigiamos įtakos jo akademinėi sėkmei. *Ten mergaitės iš pradžių traukė kaip mažąjį broliuką. Tada jisai ten su jomis lygiom visokių atlikinėdavo užduotis, kartu jie ruošdavo muzikinius projektus* (T1). Empatiškas aplinkos požiūris įgalina asmenį augti ne tik socialiai, bet ir akademiškai. Žvelgiant plačiau, asmuo su negalia dažnu atveju turi daug baimių, dėl to priimanti aplinka jam padeda pasijausti galinčiam pasiekti daugiau ir priimti lengviau laukiančius iššūkius akademinėje srityje. Tad svarbu formuoti įtraukų bendruomenės požiūrį į negalią, neišskiriant šių vaikų iš klasės draugų.

Atlikus tyrimą tapo akivaizdu, kad įtraukusis ugdymas prisideda prie tolerantiškesnės visuomenės ugdymo jau mokykliniame amžiuje. Vaikai su negalia lengviau įsitraukia į akademinę sritį, kai jaučia bendraamžių palaikymą. Tėvai ir ugdymo specialistai teigia, kad tai užtikrina vaikų su negalia socialinį dalyvumą ugdymo įstaigoje. Vaikas, su bendraklasių pagalba, yra įgalinamas

pilnavertiškai įsitraukti į ugdymo sistemą, kurioje turi galimybę gauti žinių, padėsiančių ateities perspektyvoje.

3.2.3. Tėvų įdėto darbo reikšmė vaikų su negalia įtraukties sėkmei

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, turi daug atsakomybių vaiko įtraukties procese. Tyrimo metu tėvai atskleidžia, kad siekdami paskatinti vaiko integraciją mokykloje, **imasi iniciatyvos** vaiko ugdyme. *Nes vėlgi tas ir visas užduotis, ir viskas irgi lygiai taip pat sėdėjau, buvo laikai internete ieškojau kažko. Man tikrai norėjosi, kad kad ta prasme man norisi.. tiek norisi, kiek kitiems norisi* (T5). Tėvai matydami ugdymo įstaigos įtraukų požiūrį, patys imasi iniciatyvos ugdant vaiko akademines žinias. Tai paneigia teorinėje analizėje atskleidžiamas mintis, kad jie dažniausiai linkę perleisti visas atsakomybes ugdymo įstaigai. Interviu metu pateikiami pavyzdžiai, kad tėvai yra linkę įsitraukti į vaiko ugdymą ir pratęsti akademinį darbą su jais namie.

Kitas svarbus aspektas yra vaiko **atsakingumo ugdymas**, kurį pasiekti dažnu atveju reikalingas tėvų įdirbis namuose. Tėvai, sutikę būti informantais pažymi, kad jie siekia ugdyti vaiko su negalia savarankiškumą, todėl suteikia jam papildomų atsakomybių susijusių su pasiruošimu pamokoms. *Rašiau ir mokytojams, kad jei jis kartais ką nors užmirš, žinokit, kad tai vyksta sąmoningai iš mano pusės, nes tai yra jo atsakomybės. Ir aš tikrai nenoriu kontroliuoti, kad jisai turėtų viską, ką reikia* (T1). Analizuojant interviu socialinio darbo perspektyvoje, pastebima, kad tėvai stengiasi įgalinti vaiką, skirdami jam atsakomybių, tiesiogiai susijusių su mokykla. Remiantis tėvų atsakymais, galima teigti, kad siekiant užtikrinti vaiko įgalinimą svarbi jų komunikacija su ugdymo įstaiga. Abiejų šalių suinteresuotas darbas dažnai įgalina vaiką tapti savarankišką ir prisiimti atsakomybę dėl savo gerovės.

Kaip jau minėta teorinių šaltinių analizėje (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022), tėvai dažnai jaučia nepilnavertiškumą dėl vaiko negalios. Nepaisant to interviu metu tėvai pažymi, kad jiems svarbu, jog vaikas taptų pilnaverte visuomenės dalimi. *Nu ta prasme, nu galu gale ji ir negyvens, tai aš noriu, kad ir toliau gyventų. Nu kaip čia pasakyti, visų visoje visuomenėje, o ne kažkokioje uždaroje terpėje* (T3). Tai parodo, kad tėvai, auginantys vaikus su negalia, yra linkę perlipti savo baimes ir leidžia vaiką į bendrojo lavinimo mokyklas. Atlikus analizę matoma, jog dažnu atveju siekiant vaiko socializacijos tėvai lanko įvairias pagalbos grupes. Jie bendradarbiauja su specialistais, kurie teikia jiems rekomendacijas pasirenkant ugdymo įstaigą bei pataria kokių veiksmų reikia imtis, siekiant vaiko su negalia įtraukties.

Tad atlikus tyrimą pastebima, kad neretai vaikui su negalia integruojantis į bendrąją mokyklą, tėvai yra pirminis jo pagalbos resursas. Nepaisant sunkių jausmų, susijusių su vaiko negalia, jie siekia įgalinti vaiką būti pilnaverčiu visuomenės dalyviu bei ugdyti jo akademinis gebėjimus. Tai parodo, kad dažnu atveju tėvams, auginantems vaikus su negalia, reikalinga specialistų pagalba ir emocinė parama, įgalinanti juos tikslingai prisidėti prie vaiko nuolatinio ugdymo.

3.2.4. Papildomų socialinių paslaugų reikšmė vaikų su negalia įtraukties procese

Ugdymo įstaigos, siekdamos vaiko su negalia įtraukties, neretai kreipiasi pagalbos į socialines paslaugas teikiančias institucijas. Tyrime dalyvavę ugdymo specialistai teigia, kad šias paslaugas teikiantys centrai yra resursas, padedantis vaikui su negalia lengviau įsitraukti į bendrąją mokyklą. *Na, kadangi žinome, mes bendradarbiaujame su ne vienu dienos centru, tai iš tikrųjų mes tikrai kalbame su tėvais ir siūlome, nes tas užimtumas, dienos socializacija yra iš tikrųjų labai tikslinga ir mes tikrai siūlome* (S1). Šios informantų mintys patvirtina teorinėje analizėje pateiktą informaciją (Koller, Stoddart 2021), kad dienos centrai skatina vaikų su negalia socialinių įgūdžių augimą ir padeda jiems lengviau įsilieti skirtingose bendruomenėse. Be to, socialiniai darbuotojai – vienas iš sąveikų tarp tėvų ir mokyklos **stiprinančių šaltinių**, skatinančių ugdymo įstaigos ir tėvų tarpusavio bendradarbiavimą, siekiant vaiko įtraukties.

Kitas svarbus aspektas, kurį pastebi informantai, kad socialines paslaugas teikiančiose institucijose dirbantys specialistai dažnai prisideda prie vaikų su negalia **ugdymo planų kūrimo**. Ugdymo specialistai interviu metu teigia, kad tai vienas iš pagrindinių resursų, siekiant į vaiko su negalia situacija pasižiūrėti iš įvairių kampų. *Tada kartu bandome kurti pagalbos individualius vaikams, nes vienai mokyklai būtų labai sunku* (S2). Socialinių darbuotojų ir mokykloje dirbančių specialistų bendradarbiavimas leidžia ugdymo įstaigoje sukurti tinkamas sąlygas vaikų su negalia ugdymui. Skirtingų profilių specialistų bendras darbas leidžia ugdymo įstaigai daugiau atliepti vaiko su negalia socialinius poreikius bei užtikrinti tęstinį darbą akademinėje srityje.

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, irgi atskleidžia, kad gaunamos rekomendacijos iš socialinių darbuotojų suteikia galimybių jiems gauti gerosios patirties auginant vaiką su negalia. *Tada tai vat dienos centruose pas mus, viena mes lankėme ankčiau ir tada, ir dabar Šeimos centre. Tai jie turi tą sistemą, teikia rekomendacijas tėvams* (T2). Tai atliepia tėvų poreikį daugiau suprasti jų vaikų galimybes ir metodus juos ugdant. Be to, bendradarbiaujant su socialiniais darbuotojais, tėvai įgyja daugiau žinių sąveikoje su ugdymo įstaigomis. Jie turi daugiau kompetencijų siūlyti

iniciatyvas vaiką ugdantiems mokytojams, kurie gali padėti vaikui sėkmingiau įsitraukti į bendrojo ugdymo sistemą.

Tad galima manyti, kad socialines paslaugas teikiančių organizacijų įsitraukimas į vaiko su negalia ugdymo procesą padeda sėkmingiau atliepti jų poreikius. Socialiniai darbuotojai padeda ugdymo įstaigoms kurti vaikų su negalia individualius ugdymo planus ir užtikrina tęstinį darbą su jais už mokyklos ribų. Be to, tėvų gaunamos socialinės paslaugos suteikia jiems daugiau kompetencijų ir pasitikėjimo savimi sąveikoje su mokykla bei įsitraukiant į vaiko ugdymą namuose.

3.3. Vaikų su negalia patiriami iššūkiai bendrojo ugdymo įstaigose

3.3.1. *Vaikų su negalia patiriami akademiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai*

Mokslinėje literatūroje teigiama (Ruškus 2020), kad vienas didžiausių įtraukiojo ugdymo iššūkių – vaiko su negalia įtrauktis akademinėje srityje. Tai patvirtina ir informantų išsakytos mintys, jog jų teigimu, vaikui didžiausias iššūkis yra dirbti kartu su savo bendraamžiais toje pačioje klasėje. Vaikų su negalia tėvai įvardija, kad jų atžaloms dėl negalios kyla iššūkių išbūti ilgą laiką kartu su bendraklasiais. *Na, iššūkiai, jam sunku labai išbūti klasėje, nes vis tiek būna triukšmas. Jis išvis jei išeina, irgi gali ir keliesi ne vienas, bet klasėje jam labai sunku dirbti* (T5). Tai dažnu atveju kelia sunkumų vaiko įtraukčiai į akademinę sritį, nes jis dėl savo negalios, negali pilnaverčiai ugdytis su visa klase. Šis iššūkis reikalauja papildomų resursų iš ugdymo įstaigos, nes su vaikais dirbantys darbuotojai turi skirti daugiau individualaus dėmesio vaikui, kadangi jo poreikių specifika skiriasi nuo kitų vaikų.

Kitas aspektas, keliantis iššūkių vaiko su negalia akademiniam ugdymui yra **nepritaikytos užduotys** pagal jo galimybes. Tyrime dalyvavę tėvai ir ugdymo specialistai teigia, kad užduočių pritaikymas pagal vaiko poreikius – vienas iš sunkiausiai įgyvendinamų uždavinių. *Plius mokytojas turi suprasti pagal to vaiko lygį, kokias jam ruošti užduotis. Nėra nieko, nieko parengta, jokių nurodymų, visiškai mokytojų atsakomybė* (T2). Tai turi didelę reikšmę vaiko įtraukčiai bendrajame ugdyme, kadangi užduočių sėkmingas pritaikymas leidžia vaikui ugdytis panašiu tempu su visa klase. Todėl ugdymo specialistai ieško šio iššūkio įveikos būdų, padėsiančių užtikrinti vaikų su negalia įtrauktį akademinėje srityje.

Vienas iš pagrindinių įveikos būdų, kurį tyrimo metu įvardija ugdymo specialistai, yra **bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais**. Informantai pabrėžia, kad ypač tikslingas bendradarbiavimas yra su dienos centrais ir pedagoginės psichologinės tarnybos specialistais.

Viskas yra aptariama, vadovaujamas jų negalia, turimomis rekomendacijomis iš ppt tarnybos. Taip pat yra vaikai iš mūsų vežami į dienos centrą, tada kartu bandomė kurti pagalbos individualius vaikams, nes vienai mokyklai būtų labai sunku (S4). Šiuo bendradarbiavimu siekiama atrasti vaikų stipriąsias puses akademinėje srityje, kurios būtų, kaip atspirties taškas vaiko ugdyme.

Kitas įveikos būdas – rekomendacijos tėvams kreiptis į **specializuotas ugdymo įstaigas** ar mokyklas, kuriose veikia specialiosios klasės. Tyrime dalyvavusių ugdymo specialistų teigimu, toks įveikos būdas pasitelkiamas kraštutiniais atvejais, kai anksčiau minėtos strategijos nepasitvirtina. *Jie gautų daugiau pagalbos, daugiau naudos nei mūsų, kaip bendrojo ugdymo mokykloje, nes jeigu paimtumėme specializuotą mokyklą, tai yra ir specialistai, yra ir kineziterapeutai, tifologai ar surdopedagogai (S3).* Tai parodo, kad siekiant vaiko gerovės, ugdymo specialistai, rekomenduoja tėvams atsižvelgti į vaikų galimybes ir pasirinkti ugdymo įstaigą, atliepiančią jų poreikius.

Tad akivaizdu, kad akademinė sritis yra viena iš daugiausiai iššūkių keliančių įtraukiojo ugdymo dalių. Dažnu atveju, siekiant vaiko įtraukties ugdymo specialistai ir tėvai bendradarbiauja su kitų institucijų specialistais, kurdami ugdymo planą, pritaikytą pagal vaiko individualius poreikius. Nepaisant tėvų ir ugdymo specialistų įdirbio, vaiko su negalia įtrauktis į akademinę sritį retai būna sėkminga. Tam tikrais atvejais, siekiant atliepti vaiko poreikius, tėvams tenka rinktis labiau pritaikytus ugdymo metodus taikančias klases ar ugdymo įstaigas.

3.3.2. Vaikų su negalia patiriami socialiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai

Vaikai su negalia patiria įvairių iššūkių, o vieni iš sunkiausiai įveikiamų – socialinėje srityje patiriami sunkumai. Informantai, auginantys vaikus su negalia, pastebi, kad bendrojo lavinimo mokykloje jų vaikams yra sunku įsilieti į klasės bendruomenę. Pasitaiko atveju, kai bendraklasiai sunkiai priima vaikus su negalia kaip lygiaverčius klasės narius. *Nėra ten empatijos, labai daug ir supratimo. Jeigu tu, tu ne toks kaip aš, tai man tu neįdomus. Ir ko tu čia lendi man į akis <...> Arba aš galiu iš tavęs pasityčioti (T1).* Tai pastebima ir teorijoje (Gidley, Hampson, Wheeler, Bered-Samuel 2010), teigiančioje kad viena iš pagrindinių įtraukiojo ugdymo rizikų – bendraklasių nepriėmimas asmens su negalia kitoniškumo. Galima daryti prielaidą, jog vaikų su negalia įtrauktis į bendrąją klasę sėkmė priklauso nuo bendraklasių edukavimo apie negalią bei jos daromą įtaką vaiko komunikacijos bei elgesio specifikai.

Kitas veiksnys, lemiantis vaiko socialinius iššūkius bendrojoje mokykloje yra **negalios specifika**. Interviu metu tėvai, auginantys vaikus su negalia, įvardija, kad jiems negalia stipriai

apsunkina komunikavimą su bendraamžiais. *Ir tai yra, sakyčiau, daugiausiai dėl kalbos barjero, nes jeigu nėra kalbos, tai nėra bendravimo, ir tada nėra aišku ir pažinimo, ir visa kita* (T3). Tai parodo, kad negalios apsunkintas bendravimas su klasiokais dažnu atveju yra priežastis, kelianti sunkumus vaikų su negalia įtraukčiai bendrojo ugdymo mokykloje.

Siekiant lygiaverčio vaiko su negalia įsitraukimo ugdymo specialistams dažnai tenka pasitelkti papildomus resursus, galinčius prisidėti prie vaiko **socialinių įgūdžių ugdymo**. Dalyvavę tyrime specialistai įvardija, kad dažniausiai kreipiamasi pagalbos į vaikų dienos centrus, kad į vaiko ugdymą būtų įtraukiami socialiniai darbuotojai su tikslu ugdyti vaiko su negalia socialinius įgūdžius. *Taip pat yra vaikai iš mūsų vežami į dienos centrą, kur jie mokosi socialinių įgūdžių ir kaip bendrauti grupėje vaikų* (S3). Išanalizavus informantų atsakymus, matoma, kad ugdymo įstaigos, siekdamos sumažinti vaikų su negalia patiriamus socialinius iššūkius, į ugdymo procesą dažnu atveju įtraukia socialines paslaugas teikiančias organizacijas. Dienos centruose specialistai ugdo vaikų su negalia socialinius įgūdžius, o jų bendraklasius edukuoja apie žmonių komunikavimo skirtumų priėmimą ir toleranciją. Galima manyti, jog toks sunkumų įveikos planas yra pasirinktas, nes socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai dirbantys šioje srityje turi daugiau žinių, kurių pritaikymas gali atnešti geresnių rezultatų įtraukiojo ugdymo procese.

Apibendrinant, vaikams su negalia dažnai trūksta bendravimo su bendraamžiais gebėjimų. Informantai teigia, kad tai skatina bendraklasių neigiamą nusistatymą prieš vaikus su negalia, kadangi jų bendravimo būdas yra kitoks. Dėl to ugdymo įstaigos bendradarbiauja su socialines paslaugas teikiančiomis organizacijomis ir dienos centrais. Šiose organizacijose vaikai yra mokomi priimti vienas kitą, yra ugdomi vaikų su negalia socialiniai gebėjimai.

3.4. Tėvų, auginančių vaikus su negalia, patiriami iššūkiai, įtraukiojo ugdymo kontekste

3.4.1. Tėvų patiriami iššūkiai ugdant vaiką su negalia namuose

Tyrimo metu buvo pastebėta, kad tėvai auginantys vaikus su negalia vienu iš didžiausių sunkumų vaiko įtraukties procese įvardija jo ugdymą namuose. Informantų teigimu, norint užtikrinti vaiko sėkmingą įtrauktį į bendrąjį ugdymą yra **svarbus tęstinis darbas** namuose su vaiku, tačiau tėvai interviu metu mini, kad tai iš jų reikalauja daug resursų. Jų teigimu, papildomas vaiko ugdymas turi neigiamų pasekmių jų tarpusavio santykiui. *Aš esu paauglio mama, ir kad tie santykiai, tarkim, ar su tėčiu jie būdavo geresni <...> grįžta mama iš darbo jis iškart susiraukia, nes jisai žino, kad aha, grįžo mama, tai dabar prasidės matematika, lietuvių ir t. t.* (T1). Tai apsunkina tęstinį darbą su vaikais, dėl to tėvai neretai renkasi nustoti ugdyti vaiką namuose, nes

jie prioritetą teikia santykiui su vaiku. Teorinėje dalyje (Akhter 2016) buvo teigiama, kad bendrosiose ugdymo įstaigose besimokantys vaikai su negalia, turi poreikį būti lavinami ir namuose, tačiau mokslinėje literatūroje nebuvo atsižvelgta, kad tęstinis tėvų darbas su vaiku gali turėti neigiamų pasekmių šeimos tarpusavio santykiuose.

Be to, išanalizavus informantų atsakymus, matoma, kad kitas svarbus veiksnys, keliantis iššūkių užtikrinant tęstinį darbą su vaiku namuose, yra tėvų emocinė būklė. Vaikų su negalia tėvai, interviu metu atskleidžia, kad jie jaučiasi pervargę, o tai kelia papildomų iššūkių vaiko ugdyme. *Aš nežinau, ką galiu daugiau gavus. Man plyšta galva. Mes, kaip tėvai, mes esame tiek pervargę <...> ir aš vieną dieną supratau, kad aš to nebeoriu. Aš pavargau. Man nusibodo* (T5). Tokia tėvų būseną dažnu atveju parodo, jog jiems reikia pagalbos ugdant vaiką namuose. Ji dažniausiai teikiama įvairių socialinių institucijų, bendradarbiaujančių su ugdymo įstaigomis bei pačia šeima.

Ugdymo įstaigoje dirbantys specialistai interviu metu teigia, kad jie bendradarbiauja su atvejo vadybininkais ir vaiko teisių tarnyba siekdami padėti tėvams ugdyti vaiką namuose. Informantai pastebi, jog tėvams reikalinga pagalba, todėl specialistai renkasi bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais ir atvejo vadybininkais, palaikydami vaiką su negalia tęsini ugdymą. *Galbūt tų šeimų, kurioms skirta atvejo vadyba, tai mokyklos atstovas, dažniausiai tai socialinis pedagogas. Jie vyksta į posėdį, pateikia savo turimą informaciją, savo matymą, savo žinias, savo pastebėjimus apie vaiko elgesį, mokymąsi, priežiūrą* (S5). Toks bendradarbiavimas yra svarbus, norint tėvams sėkmingai ugdyti vaiką namuose. Dažnu atveju, jiems reikia pagalbos įveikiant įvairius vaiko priežiūros ir ugdymo iššūkius, tačiau dėl patiriamo didelio emocinio krūvio ir nuovargio, jiems sunku kreiptis pagalbos į papildomas institucijas.

Todėl galima teigti, kad socialiniai darbuotojai ir kiti socialinių institucijų darbuotojai yra įtraukiami į pagalbos tėvams procesą. Išanalizavus tyrimo metu gautą informaciją pastebima, kad vaiko ugdymas namuose tėvams kelia įvairių iššūkių, kadangi jų prioritetas turėti gerą santykį su savo vaiku. Dėl nuovargio ir emocinio krūvio dažnai tėvų patiriami iššūkiai vaiko su negalia ugdyme ir priežiūroje namuose suponuoja, kad jiems reikia pagalbos. Tai pastebėję specialistai yra linkę kreiptis į institucijas, kurios gali padėti tėvams tvarkytis su iššūkiais vaikų su negalia ugdyme.

3.4.2. Tėvų poreikis palaikymui

Tyrimo metu pastebėta, kad vaikų su negalia tėvai neretai jaučia atskirtį dėl vaiko elgesio mokykloje. Informantai pažymi, kad vaiko įtraukties procese dažnu atveju **trūksta palaikymo iš**

ugdymo įstaigos. Tėvai teigia, kad ugdymo įstaigos mokytojai ir administracija, susidarius nepalankioms situacijoms mokykloje stokoja palaikymo jų atžvilgiu. *Aišku, pavaduotoja, direktorė, jos labai saldžiai kalba, kad visada gali kreiptis. Visada spręsimė problemas. Ir visada ta prasme ieškosime kažkokių išeičių, tačiau taip nėra* (T1). Toks ugdymo įstaigos požiūris kelia papildomų iššūkių tėvams, siekiantiems vaiko su negalia įtraukties. Tai patvirtina teorinėje darbo dalyje atskleistas mintis (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022), jog konfliktinėse situacijose, vaikų su negalia tėvai neretai jaučiasi palikti vieni spręsti kylančius vaiko integracijos iššūkius.

Kitas aspektas, lemiantis tėvų, auginančių vaikus su negalia patiriamus sunkumus ribotas socialinių paslaugų prieinamumas. Informantais sutikusių būti tėvų teigimu, jiems sunku atrasti jų poreikius ir finansines galimybes atliepiančią pagalbą iš socialinių darbuotojų. *Aš nežinau nieko. Aš dėl tų socialinių paslaugų sužinojau neseniai, taip per kažką netyčia, kad tokios yra ir dabar <...> Aš nežinau, kas, kad mums labai priklausytų, nes niekas to neinformuoja* (T5). Šiuos tėvų poreikius patvirtina ir interviu dalyvavę ugdymo specialistai, teigiantys, kad tėvams reikėtų daugiau informacijos, kur būtų galima kreiptis pagalbos auginant vaiką su negalia. Socialinių darbuotojų pagalbos tėvams trūkumas, nugalina juos siekti vaiko įtraukties ir mažina pasitikėjimą savo galimybėmis, auginant asmenį su negalia.

Tyrimo metų pastebima ir tai, kad tėvams svarbus ugdymo specialistų požiūris į darbą su vaiku. Jie pažymi, jog jiems dažnai tenka susidurti su stereotipiniu specialistų požiūriu į vaiką su negalia. Dėl to dažnu atveju tėvai jaučia pagalbos trūkumą iš mokykloje dirbančių specialistų. *Jie turėję, tarkim, vaiką, tokį su sindromu, kad jie iš karto vadovaujasi stereotipais. Jeigu tas vaikas visur buvo už rankos, ir jisai ten su daug priežiūros buvo, reiškiasi, visi sekantys atėję, yra lygiai tokie patys* (T1). Tėvai tam tikrais atvejais jaučia nusivylimą tokiu ugdymo specialistų požiūriu, kadangi jų manymu šie asmenys yra pagrindinis resursas, skatinantis vaiko su negalia įtrauktį. Tai apsunkina tėvų sąveiką su ugdymo įstaiga, galinčią pastiprinti tėvus daugiau prisidėti prie vaiko įtraukties.

Galima manyti, kad vaikų su negalia tėvams trūksta palaikymo iš specialistų. Socialinių paslaugų sunkus pasiekiamumas neretai verčia vaikų su negalia tėvus jausti atskirtį. Ugdymo įstaigos darbuotojai tam tikrais atvejais nugalindami jų vaiką ar nesuteikdami tuo metu tėvams reikalingos paramos apsunkina tėvų įsitraukimą į vaiko ugdymą. Tai kelia iššūkių jų tarpusavio sąveikai ir vaiko su negalia įtraukčiai.

3.4.3. Tėvų poreikis bendruomeniškumui

Interviu metu vaikų su negalia tėvai pabrėžia, kad vienas iš pagrindinių jų lūkesčių iš ugdymo įstaigos – bendruomeniškumas. Informantai teigia, kad jiems svarbu būti lygiaverčiais mokyklos bendruomenės nariais. *Ta prasme tai yra bendruomenė. Mes gyvename bendruomenėje ir vienas su kitu susiję. Aš taip įsivaizduoju mūsų gyvenimą. Tai mokykla yra maža, maža bendruomenė* (T1). Šis poreikis parodo, kad tėvams svarbus santykis su kitais ugdymo dalyviais, nes tai padeda lengviau atliepti, jų vaiko poreikius. Tai patvirtina, teorinėje dalyje dėstoma mintis (Bethere, Kasiliauskiene, Pavitola, Usca 2023), jog vaikų su negalia tėvai turi jausti bendruomenės palaikymą, kad jaustųsi pilnaverčiais ugdymo dalyviais. Tyrimas parodo, kad vaikų su negalia tėvai dažnai jaučiasi atskirti nuo bendruomenės, todėl jiems sunku pasitikėti ugdymo įstaigomis.

Ugdymo specialistais interviu metu atliepia išsakytas tėvų mintis, kad jiems **svarbus bendruomeniškumas**. Aišku, jų manymu, tėvams reikalinga bendrystė su kitais vaikus su negalia auginančiais tėvais. *Tai, mano asmenine nuomone, jiems labai būtų gerai būtų turėti kažkokių tėvų grupinius susitikimus, kurie galėtų savo problemom bėdom ir tais gyvenimo rūpesčiais pasidalinti* (S2). Specialistai teigia, kad tėvams reikalingos savipagalbos grupės, galinčios būti jiems kaip parama auginant vaiką su negalia. Toks požiūris suponuoja, kad tai skatintų tėvų savivertės augimą ir pasitikėjimą bendruomenėje esančiais žmonėmis. Tai atsipindi tėvų socialinių paslaugų poreikius, nes savipagalbos grupės – vienas iš socialinio darbo intervencijos būdų, teikiančių asmeniui emocinę ir socialinę paramą.

Be to, tėvai auginantys vaikus su negalia, interviu metu teigia, kad nepaisant jų poreikių, jiems yra svarbiausia, kad į mokyklos bendruomenę pavyktų įsilieti jų vaikams. Informantai mano, kad tai – vienas iš svarbiausių aspektų, padedančių vaikui su negalia įsitraukti į bendrąjį ugdymą. *Taip, galbūt mums vėl dėl tos atskirties, kad gerai jaustųsi. Nu, sakau, nežinau. Tada bandyti įtraukti gautas užduotis, kad kažkiek tie kiti vaikai kartu su juo mokytusi* (T5). Tai parodo, jog tyrime dalyvavę vaikų su negalia tėvai, turi lūkestį, kad klasėse bus kuriama bendruomenė, padėsianti jų vaikui. Toks poreikis parodo, kad įtraukiajame ugdyme svarbus visų švietimo dalyvių prisidėjimas, kad vaikas su negalia pilnavertiškai dalyvautų visose ugdymo srityse.

Apibendrinant galima teigti, kad, informantų nuomone, vienas esminių veiksnių įtraukiojo ugdymo sėkmei pasiekti yra mokyklos bendruomenės įsitraukimas. Tėvai pažymi, kad jie turi lūkestį iš ugdymo įstaigos, jog ne tik jų vaikas, bet ir jie patys bus priimti į mokyklos bendruomenę. Tuo tarpu ugdymo specialistai pripažįsta, kad vaikų su negalia tėvams reikalingas palaikymas iš

tokias pačias patirtis turinčių tėvų. Tai parodo, kad informantų požiūris šiuo klausimu išsiskiria, tačiau patvirtina, kad vaikų su negalia tėvams yra reikalinga pagalba iš aplinkos.

3.4.4. *Tėvų patiriamas nerimas sąveikoje su ugdymo įstaigomis*

Informantai, auginantys vaikus su negalia, teigia, kad jie patiria daug nerimo prieš leidžiant vaiką į bendrojo ugdymo įstaigą. Jie pažymi, turintys nemažai dvejonių dėl savo vaiko įsitraukimo į ugdymo procesą. *Tai gal ta baimė buvo didžiausia, kad nežinojom, kaip čia bus kaip, jai ta prasme, jiniai nepabėgs iš tos mokyklos* (T3). Tėvų nerimas dažnu atveju yra susijęs su neaiškiomis vaiko galimybėmis įsitraukti į ugdymo procesą. Informantų atsakymai atliepia ankstesnių tyrimų rezultatus (Klizaitė, Varneckienė, Valaitienė 2022), jog vaikų su negalia tėvai, susiduria su baimėmis, dėl nesėkmingos vaiko integracijos į bendrąją ugdymo mokyklą ir per aukštai iškeltų lūkesčių jų gabumams.

Tą patvirtina ir ugdymo specialistai, jų teigimu **tėvai auginantys vaikus su negalia dažnai turi baimių**, atskleisdami vaiko negalią. *Bet jie patys jaučiasi kažkaip nesaugiai užkompleksuoti kažkokie, gėdos gal kažkoks jausmas. Žinokit, vat kartais net taip atrodo. Aha, bet aš turiu va kokį vaiką, nu vat slepiasi netgi* (S2). Tai parodo, kad neretai tėvams sunku priimti savo vaiko negalią. Iš to kyla iššūkių sąveikaujant su ugdymo įstaiga, nes tėvai, dėl baimės, kad jų vaikas nebus priimtas kaip lygiavertis ugdymo proceso dalyvis, neatskleidžia visų jo negalios aspektų. Tai parodo, kad mokyklos ir tėvų sąveikoje yra reikalingas socialinių institucijų įsikišimas, kuriant tikslingesnę tarpusavio bendradarbiavimą. Specialistai pažymi tėvų jautrumą ir reikalingą papildomą paskatą bendradarbiauti kartu. *Tai vat pasitikėjimu savimi ir matyti aplinkinius, ne kaip priešus, o kaip dar vieną galimybę, tokią pagalbinę priemonę, kad vat kur aš galiu sau palengvinti gyvenimą* (S3). Tai įrodo, kad įtraukiajame ugdyme reikalingas ne tik visapusiškas įdirbis santykio su vaiku kūrime, bet ir tėvų įgalinimas atvirai bendradarbiauti su ugdymo įstaiga bei pagalbos specialistais.

Akivaizdu, kad tėvai auginantys vaikus su negalia neretai jaučia nerimą sąveikoje su ugdymo įstaiga. Informantai atskleidė, turintys nesėkmingos įtraukties baimių prieš pradedant leisti vaiką į bendrojo lavinimo mokyklą ar bendradarbiaujant jų ugdymo procese. Tai atskleidžia faktą, kad vaikų su negalia tėvams reikia socialinės pagalbos susigyvenant su jų vaikų galimybių skirtumais. Tad socialinio darbo indėlis – svarbus, užtikrinant sėkmingą tėvų įsitraukimą į vaiko ugdymą ir kad mokykloje dirbantys specialistai turės galimybę gauti visą reikalingą informaciją apie vaiko negalią.

3.4.5. Tėvų, auginančių vaikus su negalia, santykis su kitais tėvais

Kaip jau minėta teorinėje dalyje (Paccaud, Keller, Luder, Pastore ir Kunz 2021), tėvams siekiant integruoti vaiką į bendrojo lavinimo mokyklą dažnai svarbus bendruomenės, susijusios su ugdymo įstaiga, priėmimas. Viena iš jos dalių yra kitų klasės vaikų tėvai. Informantai pažymi, kad klasės tėvų išskiriantys pasisakymai vaikų su negalia atžvilgiu neretai demotyvuoja informantus komunikuoti su ugdymo įstaiga. *Nu tikrai būna ir tarp tėvų konfliktų. Nu nes, kodėl mano vaikas dabar negali pamokoje dirbti, nes tavo vaikas kažko nesuprasdamas pradeda daiktus mėtyti* (T2). Įtraukaus požiūrio trūkumas dažnai išsivysto į konfliktus tarp tėvų, kurie apsunkina komunikaciją su ugdymo įstaiga.

Vaikų su negalia tėvai interviu metu pastebi, kad jei dažnai jaučia nevisavertiškumą dėl vaiko kitokio elgesio ir šiuo aspektu girdima kritika kelia jiems nemalonius jausmus. Tai kelia sunkumus tėvams, siekiantiems bendrabiauti su ugdymo įstaiga dėl vaiko įtraukties, ir mokyklos specialistus įtraukia į dviprasmišką situaciją. *Nors situacija buvo apie mano berniuką ir žodžiu ir ta mama sako: o kodėl mano dukra, eidama į mokyklą, turi patirti papildomą stresą dėl tų vaikų?* (T1). Tokia klasės tėvų retorika griauja informantų pasitikėjimą mokyklos bendruomene ir rodo netinkamą pavyzdį vaikams. Tėvų pavyzdžiu sekdami, vaiko su negalia klasiokai atstumia jį, ir tai apsunkina vaiko socialinę integraciją mokyklos bendruomenėje.

Įtraukiojo ugdymo metu **vykstančios sąveikos tarp vaikų dažnai kelia konfliktus tarp tėvų**, trikdančius jų sąveiką su ugdymo įstaiga. Vaikų su negalia tėvai teigia, kad už klasę atsakingi mokytojai yra priversti įsitraukti į konfliktų sprendimą. Tai apsunkina tėvų ir mokyklos bendradarbiavimą, kadangi tėvai, auginantys vaikus su negalia dažnu atveju jaučiasi kaltinami. *Tarkim, mano ten šiaip ne mano vaikas yra pradžia. Tai buvo, kad visi vaikai ten čiuožinėjo ar karstėsi ant turėklų. Bet problema, aišku, atsirado tada, kai Rapolas tą pradėjo daryti, nes jų, kaip čia yra, nesaugu ant turėklų ir t. t.. Kodėl taip daro?* (T1). Klasės tėvų kaltinanti retorika dažnai verčia vaikų su negalia tėvus jausti atskirtį, kadangi jie yra mokykloje mažuma nesulaukianti palaikymo iš aplinkos.

Be to, vaikų su negalia tėvai patiria nerimą ir abejones leidžiant savo vaiką į bendrąją mokyklą. Interviu metu tėvai pabrėžia, kad dažnu atveju tai dar labiau būna sustiprinama klasės tėvų, kadangi jie linkę dalintis subjektyviomis ne visada pasitvirtinančiomis įžvalgomis. *Tarkim, kai atėjome į šitą klasę, tai mane viena mama nuteikė labai, kad yra labai vienas berniukas. Labai agresyvūs, blogai elgiasi, labai mušasi, kad labai būtumėme budrūs. Pačią Rugsejo 1-ąją į vientisą*

iškvaršino galva. Pasidarė tikrai labai neramu (T1). Tokie pasisakymai dažnai prieštarauja klasės mokytojų retorikai, kadangi jie dažniau nelinkę nuvertinti vaiko. Dėl to šie nuomonių išsiskyrimai mažina tėvų pasitikėjimą ugdymo įstaiga.

Galima teigti, kad siekiant įtraukti vaiką į bendrąją mokyklą yra svarbus pozityvus klasės bendruomenės požiūris į vaiką. Tai turi didelę reikšmę klasiokų komunikacijai su vaiku bei tėvų ir ugdymo įstaigos sąveikai. Pozityvi klasės tėvų retorika leistų vaiko su negalia tėvams jaustis priimtiems ir skatintų didesnę įsitraukimą bendradarbiaujant su mokykla dėl vaiko ugdymo.

3.5. Vaikų su negalia tėvai – kaip resursas įtraukčiai skatinti

3.5.1. Vaikų su negalia tėvų įtraukimas į jų vaikų ugdymo plano sudarymą ir realizaciją

Vaiko įtraukties procese viena sričių, dėl kurios vyksta bendradarbiavimas tarp tėvų ir ugdymo įstaigos yra akademinis vaiko ugdymas. Specialistai interviu metu pažymi, kad jie **organizuoja vaiko ugdymą su tėvų pagalba**, kadangi jie žino daugiau apie savo vaiko galimybes. Anot informantų tai leidžia lengviau atliepti vaikų su negalia mokymosi poreikius ir užtikrinti tikslingą darbą siekiant jų įtraukties. *Kai organizuojame susitikimus su visais dėsančiais mokytojais, kartais tiesiog renkasi specialistų komandą su tėvais ir aptariame jo veiklos ugdymo galimybes* (S4). Tėvų pasitelkimas kaip papildomo resurso įtraukiamame ugdyme, specialistams leidžia labiau įsigilinti į vaiko su negalia akademines galimybes. Tai patvirtina mokslinėje literatūroje rastą informaciją (Gevorgianienė, Zaikauskas 2007), kad siekiant užtikrinti sėkmingą įtraukiojo ugdymo procesą, svarbi tikslinga mokyklos ir tėvų sąveika.

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, pastebi, kad jie jaučiasi įtraukti į vaiko ugdymą. Interviu metu, jie teigė, kad svarbus ilgalaikis bendradarbiavimas, visame ugdymo procese. Tėvai džiaugiasi, kad jie turi galimybių bendradarbiauti su ugdymo įstaiga ir išreiškia norą prisidėti prie vaiko ugdymo. *Eigoje grynai bendradarbiavimo ar susirašinėjimo, ar būna mokyklose, kaip ir visiems vaikams tėvų susitikimai su mokytojais du kartus metuose, personaliai ten gali nueiti pasikalbėti, tai į visus eidavau* (T2). Informantų pasisakymai atskleidžia, kad įtraukiamame ugdyme vyksta abipusė sąveika tarp tėvų ir mokyklos. Tėvai dažnu atveju jaučiasi galintys padėti specialistams ir mokytojams ugdant vaiką su negalia. Tyrimo metu pastebima, kad vaikų su negalia tėvai pozityviai atsiliepia į ugdymo įstaigos bandymus juos pasitelkti kaip resursą, siekiant vaiko įtraukties – ypač akademinėje srityje.

Aišku, ugdymo specialistai interviu metu atskleidžia, kad neretai vaiko su negalia įtrauktis į akademinę sritį būna komplikauta. Tokiu atveju, jie kreipiasi pagalbos ne tik į vaiko tėvus, bet ir

į papildomus specialistus, dirbančius su vaiku. Jie dažniausiai būna iš vaikų dienos centrų ar papildomas socialines paslaugas teikiančių organizacijų. Kartu su mokytojais, ugdymo specialistais ir tėvais jie kuria pritaikytą ugdymo planą, kad vaiko įtrauktis akademinėje srityje būtų sėkminga. *Ir jeigu mes tikrai matome, kad mes neįveikiame tam tikrų problemų, kviečiamės specialistus iš šalies pagalbos, kad pastebėtų, parašytų rekomendacijas, padėtų sukurti ugdymo planą* (S1). Tai parodo, kad kartais nepakanka vien tik tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymą. Dažnu atveju renkama komanda į tarpžinybinius susirinkimus, jų metu yra kuriami sprendimo būdai, kuriais bandoma siekti vaiko su negalia įsitraukimo į akademinę sritį.

Apibendrinant, kad vaikų su negalia sėkmingam įsiliejimui į akademinę sritį svarbi jų tėvų ir mokyklos tikslinga sąveika. Bendradarbiavimas yra svarbus išleidžiant vaiką į bendrojo lavinimo mokyklą bei siekiant užtikrinti jo įsitraukimą jau įsibėgėjus ugdymo procesui. Pastebima, kad vaiko ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje yra aktualus ir socialiniam darbui, kadangi skirtingiems specialistams dažnai tenka įsitraukti į vaiko akademinę sritį. Tai parodo, jog siekiant vaiko su negalia sėkmingo akademinio ugdymo dažniausiai reikalingas visų sričių specialistų įsitraukimas.

3.5.2. *Vaikų su negalia tėvų dalyvavimas, sprendžiant jų vaikų patiriamus socialinius iššūkius*

Ugdymo specialistai tyrimo metu atskleidė, kad vaikai su negalia neretai susiduria su įvairiais socialiniais iššūkiais. Informantai pažymi, kad yra svarbu įtraukti jų tėvus į sunkumų įveikos strategijos kūrimą. *Tai tėvai yra mums ne tik duomenų šaltinis, bet ir pagalbos šaltinis. Tiek mums netgi ugdytojams, nes jeigu mes susitarėme visi kartu siekti bendro bendro kažkokio tikslo, ką susitarėme ar ne pagerinti* (S5). Vaiko su negalia socialinei integracijai yra svarbus visapusiškas tėvų įsitraukimas, nes ugdymo specialistai juos **mato kaip resursą**, galintį padėti išspręsti kylančius iššūkius. Tai papildė darbo teorinę analizę, kurioje teigiama, kad tėvų ir mokyklos sąveika turi įtakos vaiko socialiniai integracijai.

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, interviu metu pastebėjo, kad ugdymo įstaigos yra atviros bendradarbiavimui siekiant užtikrinti vaiko įtrauktį. Informantai pastebi, kad neretai mokykla linkusi bendradarbiauti, siekiant spręsti vaiko socialinius iššūkius. *Mokytojai klausdavo, kaip motyvuojam vaiką, kas padeda vaiką motyvuoti, o kaip sugražinam vėl prie darbo pradėt, kai pabėga. Kalbėjome apie tai dalinamės patirtimi* (T4). Tėvai dažnu atveju save vertina kaip papildomą resursą vaiko ugdyme, kadangi jie geriausiai pažįsta juos. Informacijos dalijimasis su

specialistais padeda išsprendti kylančius socialinius iššūkius. Tėvams lengviau suprasti vaiko emocijas, dėl to mokykla dažnai remiasi tėvų patirtimis.

Informantai pažymi, kad tam tikrais atvejais tėvai patys imasi iniciatyvos bendradarbiauti. Aišku, ugdymo specialistai interviu metu atskleidė, kad tai vyskta nevisada. Tokiais atvejais, ugdymo įstaiga pasitelkia socialines paslaugas užtikrinančias institucijas, įgalinančias tėvus bendradarbiauti. *Tai tai va, tokiais atvejais bendraujame su Vaikų teisių apsaugos tarnyba, dažniausiai yra bendravimas raštais ir atsakymas. Įvertinimas šeimoms, kaip vaikas jaučiasi šeimoje, ar jis yra prižiūrėtas, yra buvę atvejų, kai buvome kviečiami į miesto vaiko gerovės komisijos posėdį (S5).* Dažnai tai kraštutiniai būdai, siekiantys užtikrinti vaikų su negalia gerovę, kai tėvai nelinkę bendradarbiauti. Tokiais atvejais ugdymo įstaiga kreipiasi į papildomas tarnybas, kurių darbas užtikrina vaiko tėvų įsitraukimą į jo ugdymą. Tai atskleidžia, kad siekiant sėkmingos sąveikos su tėvais, kartais kreipiamasi į trečiąsias šalis, įpareigojančias tėvus bendradarbiauti.

Galima teigti, kad sąveika tarp ugdymo įstaigos ir tėvų turi didelę įtaką vaikų su negalia gerovei. Dažnu atveju tėvai bendradarbiauja su ugdymo įstaiga, o specialistai juos įvardija kaip svarbų resursą vaiko ugdyme. Tikslingas bendradarbiavimas yra pozityvus veiksnys vaiko įtraukties procese, tačiau kai sąveika nėra efektyvi, būna įtraukiamos papildomos socialinės institucijos. Jų pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad vaikų su negalia socialiniai poreikiai būtų atliepti, o sąveika tarp mokyklos ir tėvų vyktų sėkmingai.

3.5.3. *Vaikų su negalia tėvų įsitraukimas į mokyklos bendruomenės renginius*

Ugdymo specialistai interviu metu pažymi, jog mokykla stengiasi įtraukti vaikų su negalia tėvus į organizuojamas veiklas. Jų teigimu, tėvų kvietimas į mokyklos renginius, leidžia jiems jaustis bendruomenės dalimi. Tai skatina tėvus labiau įsitraukti į vaiko ugdymą ir būti **atviresnius bendradarbiavimui** su ugdymo įstaiga. *Ir, tarkim, mokykla turi pas mus keletą per metus renginių, kur visa bendruomenė renkasi šitie vaikai su negalia kartu su tėvais dalyvauja tuose renginiuose (S2).* Ugdymo įstaigos kvietimas tapti bendruomenės dalimi gerina jų santykius su tėvais ir parodo, kad jie yra pasirengę įtraukti jų vaikus į bendrąjį ugdymą. Tai papildė darbo teorinę analizę (Paccaud, Keller, Luder, Pastore ir Kunz 2021), kadangi informantai pabrėžia, jog bendruomeniškumas yra vienas iš teigiamų aspektų sėkmingai dalyvių sąveikai.

Dar vienas aspektas, kurį išskiria ugdymo specialistai interviu metu yra bendruomeniniai renginiai, leidžiantys tėvams labiau susipažinti su vaiko situacija mokykloje. Informantai atskleidžia, kad neretai kilus problemoms su vaiko elgesiu, tėvai reaguoja gynybiškai, todėl

švenčių metu jie turi progą susipažinti su esama situacija. *Taip dažnai ir šitų vaikų, kurie yra su negalia, tai tai tikrai tėvai. Jie dalyvaudami renginiuose pamato realią situaciją* (S3). Tokiu būdu tėvai ima suvokti, jog vaikui su negalia kyla tam tikri sunkumai, kuriuos reikia spręsti. Tai paskatina tėvus daugiau bendradarbiauti su ugdymo įstaiga, kuri gali užtikrinti pagalbą vaikui su negalia būnant mokykloje.

Kita vertus, šeimų, auginančių vaikus su negalia, dalyvavimas mokyklos renginiuose dažnu atveju skatina bendruomenės toleranciją. Ugdymo specialistai interviu metu pastebi, kad tėvų įsitraukimas į mokyklos bendruomenės renginius skatina kitų dalyvių empatiją vaikų su negalia atžvilgiu. *Ir prie kitų, ir kaip vat prie kitų vaikų, pamatytų kokia mama, kaip rūpinasi, kokia ten meilė, kad tokia pat mama, toks pats vaikas, kad niekuo neišsiskiria ir tiek* (S1). Šios informantų mintys atskleidžia, kad tėvų įsitraukimas į mokyklos bendruomenę turi teigiamos įtakos vaikų su negalia įtraukčiai. Tolerancijos skatinimas tarp bendraklasių tam tikrais atvejais yra viena iš priežasčių, kodėl ugdymo įstaiga siekia vaikų su negalia tėvus įtraukti į mokyklos renginius.

Apibendrinant, ugdymo įstaiga siekdama užmegzti ryšį su tėvais, kurių vaikai yra su negalia, įtraukia juos į mokyklos bendruomenės veiklas. Tokiu būdu stiprinama mokyklos ir tėvų tarpusavio sąveiką dėl vaiko įtraukties. Be to tai padeda supažindinti tėvus su realia jų vaikų situacija mokykloje ir gerina jų santykį su klasės bendruomenę. Tokiais būdais didinama tolerancija tarp bendraklasių ir ieškoma sprendimo variantų, kaip užtikrinti sėkmingą vaikų su negalia integraciją bendrojo lavinimo mokykloje.

3.6. Įtraukiojo ugdymo teigiami rezultatai

3.6.1. Sėkminga vaikų su negalia įtrauktis į bendrojo lavinimo mokyklą

Vaiko su negalia sėkmingas **įsitraukimas socialinėje srityje** yra vienas iš pozityvių įtraukiojo ugdymo aspektų. Dalis tėvų, auginančių tokius vaikus, tyrimo metu atskleidžia, kad jų vaikams pavyko integruotis į mokyklos bendruomenę. Pastebima, jog specialistų ir mokytojų įdirbis leidžia vaikui jaustis pilnaverte klasės dalimi. *Aplinka, jai nu, kad jai, kad ją priėmė, kad jai, jinaį tą santykį su žmonėm, mokytojais surado su vaikais, jai tai yra linksma, tai tada ir ir ir viskas gerai* (T3). Įtraukiojo ugdymo metu vaikas įgalinamas megzti santykius su savo bendraamžiais. Sėkmingas santykių kūrimas suponuoja, kad vaiko įtrauktis socialinėje srityje yra sėkminga. Iš socialinio darbo perspektyvos pastebima, kad įtraukusis ugdymas dažnu atveju

įgalina asmenį su negalia kurti socialinius tinklus, kurie gali turėti teigiamos įtakos jo tolimesnei integracijai į visuomenę.

Kitas įtraukiojo ugdymo sėkmės indikatorius – vaiko su negalia įsitraukimas į akademinę sritį. Interviu metu, šių vaikų tėvai pastebi, kad vaikas įgauna papildomų žinių ir geba dalyvauti bendrajame ugdyme. Informantai pastebi, jog vaikas gali ugdytis kartu su klase, o tai turi teigiamos įtakos asmens kompetencijų augimui. *Jai yra tokios pačios sąlygos, taip nebuvo, kad kažkaip jausčiausi, kad gal ji kažko negali ar neverta, nesugeba. Nejaučiau* (T3). Sėkmingas vaiko įsiliejimas į akademinę sritį vertinimas per ugdymo metodų tikslingą pritaikymą. Jeigu jis jaučiasi gebantis mokytis kartu su visa klase, tai parodo, kad ugdymo įstaigai pavyko pritaikyti ugdymo programą pagal vaiko poreikius. Tai patvirtina teorinėje dalyje išsakytas mintis (Galkienė 2021), kad įtraukiojo ugdymo metu vaikas su negalia turi galimybę lygiaverčiai ugdytis su kitais vaikais.

Vaikų su negalia tėvai teigia, kad mažas kiekis iššūkių, kuriuos reikia spręsti yra vienas iš sėkmingos vaiko įtraukties požymių. Informantai pastebi, kad jei ugdymo įstaiga susitikimų metu neiškelia vaiko patiriamų sunkumų, dažniausiai tai reiškia, kad įtraukusis ugdymas pasiteisino. *Per keturis metus to, jeigu kas nebuvo taip, aš net nežinau. Ta prasme aišku, turbūt iššūkių buvo, bet nu mokytoja taip subūrė klasę, kad tai buvo komandą* (T1). Įtraukiojo ugdymo sėkmė yra siejama su tuo, kaip ugdymo įstaiga geba tvarkytis su iššūkiais. Remiantis informantų atsakymais matoma, kad sėkminga sunkumų įveika, nereikalaujanti visų resursų pasitelkimo, indikuoja vaiko įsitraukimą į bendrąjį ugdymą.

Taigi, išanalizavus informantų interviu, galima teigti, kad vaiko su negalia įsitraukimas į akademinę ir socialinę sritis, reiškia sėkmingą vaiko su negalia įtrauktį į bendrojo lavinimo mokyklą. Galima daryti išvadą, kad sėkminga iššūkių įveika, nereikalaujanti tėvų didelio įsikišimo parodo mokyklos įdirbį vaiko integracijos klausimų. Sėkminga vaiko įtrauktis suprantama kaip pilnavertis vaiko dalyvavimas bendrajame ugdyme bei sudaromos galimybės vaikui megzti socialinius ryšius mokykloje, įveikiant kylančius sunkumus.

3.6.2. *Vaikų su negalia socialinių įgūdžių ugdymasis*

Vaikų su negalia tėvų teigimu, vienas iš pozityviausių įtraukiojo ugdymo rezultatų – vaiko socialinių įgūdžių ugdymas būnant su bendraklasiais. Informantai pastebi vaikų elgesio pokytį lankant bendrojo ugdymo įstaigą. Tėvai interviu metu pažymi, kad jų vaikai įgijo įvairių įgūdžių, dalyvaujant bendrajame ugdyme. *O va čia su kada jisai tokioje aplinkoje, nu tai tada išmoko daug dalykų, pavyzdžiui, situaciją, kaip turėtų elgtis įvairiose situacijose, kad ten palaukti, pakentėti*

pats dalintis, nu tiesiog nežinau plusų yra daug (S2). Tai patvirtina teorinėje dalyje minimus faktus (Bugytė, Valaitienė 2022), kad įtraukusis ugdymas suteikia galimybę vaikui su negalia ugdyti socialinius įgūdžius. Vaiko pokytis lankant bendrąją mokyklą leidžia manyti, kad įtraukiojo ugdymo procesas turi teigiamą įtaką vaiko gebėjimų tobulinimui.

Vaikai su negalia dažnu atveju yra **linkę perimti bendraklasių elgesio modelį**. Ugdymo specialistų teigimu, tai vienas iš būdų integruoti asmenis su negalia į visuomenę. Interviu metu specialistai atskleidė, kad bendrojoje mokykloje ugdomi vaikai su negalia dažnu atveju įgauna gerųjų patirčių bendraudami su savo bendraamžiais. *Tas bendravimo lygis kažkoks didėja ir vaikai pamato, tarkim banalus toks pavyzdys, bet vaikas mato, vaikai eina į valgyklą, rankas plauna, tai ir jis tada plauna rankas* (S4). Vaikai su negalia, prisiimdami bendraklasių elgesį dažnu atveju išmoksta tam tikrų elgesių taisyklių. Dėl to ugdymo įstaigos yra linkusios bendradarbiauti su dienos centrais, nes ten akcentuojamas socialinių įgūdžių ugdymas, būnant grupėje su kitais vaikais.

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, interviu metu pastebi, kad jų vaikai išmoktą elgesį mokykloje ar dienos centruose pritaiko kitoje aplinkoje. Informantai teigia matantys pokyčius vaiko elgesyje būnant viešumoje. *Ir aš dabar matau tą jos pasikeitimą kai kitur nueiname į koncertą ar į kiną. Ji išsėdi tą laiką, nes iki tol, tai jinai tiesiog nesuprasdavo tų taisyklių, visuomeninių, kaip čia pasakius, kai esi kažkokioje viešojoje erdvėje* (T3). Šios informantų mintys parodo, kad ugdymasis bendrojo lavinimo mokykloje neretai turi teigiamos įtakos vaikų integracijai į visuomenę. Asmuo su negalia, įgavęs socialinių įgūdžių mokykloje, jas gali pritaikyti kitose socialinėse situacijose ir tai jam leidžia laikytis visuomeninio gyvenimo normų.

Galima teigti, kad vaiko su negalia ugdymas bendrojoje mokykloje, turi teigiamos įtakos jo elgesio raidai. Asmuo perima bendraklasių elgesį ir jį pritaiko kitose socialinėse situacijose. Mokyklose pradėtas įtraukusis ugdymas suteikia galimybę vaikui ugdyti socialinius įgūdžius, padedančius jam laikytis visuotinai priimtinių elgesio taisyklių. Tai įgalina vaiką sėkmingai funkcionuoti visuomeniniame gyvenime ir mažina stigmatizaciją asmenų su negalia atžvilgiu.

3.6.3. *Vaikų su negalia ir jų tėvų teigiamas savęs vertinimas*

Bendrojo ugdymo įstaigą lankantys vaikai su negalia dažnu atveju jaučiasi pozityviai. Šių vaikų tėvai interviu metu atskleidžia, kad jų vaikai yra teigiamai nusiteikę mokyklos atžvilgiu. Informantai pastebi, kad jų atžalos atsiliepia teigiamai apie bendrojo ugdymo mokyklą. *Aš matau savo vaiką, aš matau, kad ten yra gerai. Jisai neturi problemos. Tai neturi rūpesčių ir šiandien jo*

klausiau, kaip tu jautiesi mokykloje, sakė, yra viskas gerai (T1). Tai parodo, kad asmuo su negalia **jaučiasi priimtas į visuomenę**. Atskirties nebuvimas kelia vaiko savivertę ir teigiamą savęs vertinimą. Informantų išsakytos mintys patvirtina moksliniuose šaltiniuose rastą informaciją (Galkienė 2006), jog įtraukusis ugdymas dažnu atveju mažina atskirtį visuomenėje ir gali pakelti asmens su negalia savivertę.

Kitas įtraukiojo ugdymo pozityvus rezultatas – vaikas stiprina savo akademines kompetencijas, dėl to atsiranda daugiau sričių, kuriose jis labiau pasitiki savimi. Tėvai, auginantys vaikus su negalia, teigia, kad vaikas, lankydamas bendrąją ugdymo įstaigą labiau pasitiki savimi. *Jis visą laiką yra žiauriai pasitikinti savimi nuo pat mažiuko, jis labai savimi pasitiki. Jis labai sau patinka, pavyzdžiui, tai, kad jisai moka daug daugiau vėliavų negu kiti klasiokai, tai jau yra labai gudru (T1).* Vaikas mokydamasis bendrojo lavinimo mokykloje **atranda savo stiprybes**, todėl jis labiau pasitiki savo įgūdžiais. Tai leidžia vaikui jaustis pilnaverčiu ugdymo dalyviu tam tikrose srityse būnant pranašesniu už savo bendraklasius.

Be to, šių vaikų tėvai irgi jaučiasi pozityviai dėl pakilusios vaikų su negalia savivertės. Informantai teigia, kad jų vaikas lankydamas bendrojo ugdymo mokyklą įsilieja į klasės bendruomenę, todėl neretai mažėja jo negalios faktoriai. Tyrime dalyvavę tėvai pabrėžia, kad įtraukiojo ugdymo procese jų vaikas supanašėja su savo bendraamžiais, o tai juos džiugina. *Kas liečia tokį tikrą paauglį, tai jis tai yra smarkiai panašesnis į tikrą paauglį, į sveiką negu į neįgalų paauglį (T1).* Kaip buvo minėta, tėvai neretai turi kompleksų dėl vaiko negalios, todėl toks vaiko pokytis kelia jų savivertę. Ugdymo specialistai teigia, kad įtraukiojo ugdymo procese tėvai turi proga bendradarbiauti su įvairiais specialistais, kurie juos įgalina. *Mes atviri jiems ateiti į pagalbą, taip ir jie yra atviri mūsų prašyti pagalbos, dėl to tėvams yra lengviau (S2).* Tad tėvai dirbdami su specialistais ir matydami vaiko pažangą, neretai save vertina pozityviai.

Apibendrinant, vaikai su negalia, lankydami bendrojo lavinimo mokyklas įgauna daugiau pasitikėjimo savimi bei savo kompetencijomis. Ugdymasis kartu su kitais vaikais kelia vaikų savivertę, o galimybėmis konkuruoti su bendraklasiais be negalios įgalina juos jaustis lygiaverčiais ugdymo dalyviais. Pozityvus vaiko su negalia tobulėjimas leidžia jų tėvams jausti pasididžiavimą savo vaiku. Bendradarbiaudami su įvairiais specialistais bei matydami pozityvius vaikų pokyčius, tėvai yra įgalinami teigiamai vertinti situaciją.

3.6.4. *Vaikų su negalia įgyti įgūdžiai svarbūs dalyvavimui visuomenėje*

Įtraukusis ugdymas dažnai turi teigiamą įtaką asmenų su negalia įsitraukimui į visuomeninį gyvenimą. Ugdymo specialistai interviu metu teigia, kad vaikai su negalia, besimokantys bendrojo lavinimo mokykloje **gali lengviau įsitraukti į darbo rinką**. Informantų teigimu ugdymo įstaiga turi gerų pavyzdžių, pozityviai nuteikiančių dėl vaikų su negalia ateities. *Vaikai, kur jau baigė mokyklą, susiranda savo veiklas ir įgyja kažkokias profesijas. Dabar labai nemažai jų yra ir „Pirmam blyne“ jų galima sutikti* (S2). Tai patvirtina teorinėje dalyje esančią informaciją (Wass, Thygesen, Pura 2023), kad asmenys su negalia, įtraukti į bendrąsias mokyklas nuo jauno amžiaus, turi geresnes galimybes sėkmingai funkcionuoti visuomeniniame gyvenime. Viena iš sričių yra darbo rinka, į kurią asmenims su negalia neretai lengviau įsitraukti pabaigus bendrojo ugdymo mokyklą.

Kitas svarbus aspektas, vaiko socialiniai įgūdžiai. Ugdymo specialistai interviu metu pastebi, kad vaikai su negalia, lankydami bendrojo lavinimo mokyklą, ugdo savo socialinius įgūdžius. *Mano supratimu, tai tie vaikai būna tokie drąsesni, atviresni, labiau savimi pasitikintys ir tokie būna* (S1). Tai atskleidžia, kad bendrojo ugdymo mokykloje vaikai su negalia **išmoksta būti bendruomenėje** tarp asmenų be negalios. Tai leidžia vaikui jaustis pilnaverte visuomenės dalimi ir labiau suvokti savo galimybes. Įgytos patirtys bendrojo ugdymo mokykloje vaikui dažnu atveju gali atverti galimybes sėkmingai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Tėvai, auginantys vaikus su negalia, interviu metu pastebi, kad vaikai lankydami bendrąją mokyklą **įgavo tų savybių, kurių nebuvo pavykę išugdyti namuose**. Informantai pabrėžia, kad ugdymo įstaigoje vaikas įgijo atsakomybės jausmą bei išmoko savarankiškai priimti sprendimus. *Tai ta prasme, kad nu sakau, jisai yra, jis niekur, niekad nieko neužmiršta, ir jisai pats ruošiasi pamokoms, susideda knygas. Jisai žino, kokias priemones atsinešti* (T1). Tai parodo, kad įtraukiosios mokyklos, su tėvų pagalba, neretai paruošia vaikus priimti atsakomybę. Įtraukusis ugdymas dažnai suteikia galimybę vaikams su negalia taip pilnaverte visuomenės dalimi. Su specialistų pagalba užtikrinamos lygios teisės ir atsakomybės, didina asmenų su negalia savarankiškumą įvairiose socialinėse situacijose.

Apibendrinant, vaikai su negalia, lankydamasi bendrojo ugdymo įstaigas, dažnu atveju turi didesnes galimybes įsitraukti į darbo rinką. Bendrojo lavinimo mokykloje ugdomi vaiko socialiniai įgūdžiai suteikia galimybes vaikui lengviau įsilieti į visuomeninį gyvenimą. Šie aspektai neretai užtikrina asmens su negalia lygias teises, siekiant savo gerovės ateities perspektyvoje.

Diskusija

Šiame tyrime nagrinėjamos įtraukiamame ugdyme vykstančios sąveikos iš skirtingų perspektyvų. Pusiaus struktūruoto kokybinio interviu metu buvo apklausti tėvai, auginantys vaikus su negalia, ir ugdymo specialistai, dirbantys įtraukiose švietimo įstaigose. Tyrime atsispindi tėvų, auginančių vaikus su negalia, perspektyva bei socialinių darbuotojų vaidmuo įtraukiojo ugdymo dalyvių sąveikose. Šis darbas apima vaikų su negalia galimybes ir iššūkius bendrojoje mokykloje bei tėvų ir ugdymo įstaigų sąveikos reikšmę vaiko ugdyme. Didžioji dalis duomenų buvo nagrinėjama per socialinio darbo perspektyvą, tai suteikė galimybę giliau pažvelgti į įtraukiojo ugdymo dalyvių patiriamus iššūkius ir galimybes.

Vaikų su negalia įtrauktis dažnai apima akademinę ir socialinę sritį. Pagrindiniai veiksniai, nuo kurių priklauso vaiko įtraukties sėkmė yra tėvų ir ugdymo įstaigų pasiruošimas ir tęstinis darbas vaiko ugdymo procese. Esminiai tėvų uždaviniai įtraukiamame ugdyme dažniausiai yra vaiko ugdymo už mokyklos ribų užtikrinimas bei tikslingas bendradarbiavimas su švietimo įstaigomis. Tuo tarpu ugdymo įstaiga turi sukurti tinkamas sąlygas vaikui su negalia integruotis mokyklos bendruomenėje ir ugdyti jo kompetencijas akademinėje srityje. Siekiant palengvinti tėvų bei mokyklos bendradarbiavimą, į sąveiką dėl vaiko ugdymo įtraukiamos socialines paslaugas teikiančios organizacijos. Jos padeda abiems sąveikos pusėms atlikti numatytus uždavinius, siekiant vaiko su negalia įtraukties į bendrąjį ugdymą.

Tyrimo metu pastebėta, kad vaikų su negalia tėvai susiduria su iššūkiais ne vien vaiko ugdyme, bet ir sąveikoje su švietimo įstaigomis. Tėvai dažnai turi baimių bei skaudžių patirčių susijusių su vaiko įtrauktimi į bendrąsias mokyklas. Informantai atskleidžia, kad tėvams dalyvaujant vaiko įtrauktyje yra svarbus palaikymas ir besąlyginis priėmimas iš aplinkos. Tai paskatina juos kreiptis pagalbos į socialines paslaugas teikiančias organizacijas. Nepaisant to, tyrimo metu pastebėta, kad tėvams neretai trūksta informacijos, į ką būtų galima kreiptis dėl pagalbos ugdant vaikus namuose bei sąveikaujant su ugdymo įstaigomis.

Skirtingai, nei vaikų su negalia tėvai, ugdymo įstaigos turi stiprų ryšį su socialines paslaugas teikiančiomis organizacijomis. Ugdymo specialistų teigimu, mokyklos dažnai konsultuojasi su socialiniais darbuotojais ar kitais specialistais, kurdamos vaikų su negalia ugdymo planus ar sprendamos jų socialinės integracijos iššūkius. Tyrimo metu nustatyta, kad mokyklos dažniausiai bendradarbiauja su vaikų dienos centrais, psichologine pedagogine tarnyba, vaikų

teisių bei atvejo vadybos specialistais. Tai iš dalies kompensuoja atsirandančias spragas sąveikoje dėl vaikų su negalia įtraukties.

Tolimesniuose tyrimuose būtų galima analizuoti socialines paslaugas teikiančių organizacijų patirtis sąveikaujant su įtraukiojo ugdymo dalyviais. Tai praplėstų vaikų su negalia įtraukties galimybių sampratą. Socialinių darbuotojų bei kitų specialistų dalyvavimas tyrime labiau atskleistų įtraukiojo ugdymo sąveikose patiriamų iššūkių įveikos strategijas.

Išvados

1. Įtraukusis ugdymas yra įvairiapusis procesas, kuris susideda iš vaikų su negalia akademinių žinių ugdymo ir socialinių įgūdžių lavinimo. Šio proceso metu yra atliepiamos pamatinės socialinio darbo vertybės, tokios kaip asmens įgalinimas bei socialinis teisingumas. Ugdymo įstaigos, kurioje mokosi vaikai su negalia, bendruomenė turi galimybę pažinti šių asmenų stiprybes bei prisidėti prie jų įgalinimo ir tolesnės integracijos.
2. Vaikų su negalia tėvai teigiamai vertina bendrojo ugdymo įstaigų darbą, plečiant šių vaikų galimybes mokytis heterogeniškoje aplinkoje, atspindičioje įprastą visuomenę, bei kurti socialinius ryšius su bendraklasiais. Vaikų su negalia mokymasis bendrojo ugdymo įstaigoje formuoja destigmatizuojančią aplinką tarp bendraklasių ir padeda vaikui tapti lygiaverčiu mokyklos bendruomenės nariu.
3. Vaikų su negalia tėvų ir ugdymo specialistų pastangos įtraukti vaiką į bendrąjį ugdymą sudaro galimybes glaudesniai jų tarpusavio bendradarbiavimui. Ši sąveika moko visus ugdymo dalyvius – tiek tėvus, tiek pedagogus – visapusiškai matyti vaiko gebėjimus ir sunkumus, o tai palengvina metodų pasirinkimą, individualizuoto ugdymo plano sudarymą ir įgyvendinimą.
4. Tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir ugdymo įstaigų sąveikos iššūkius lemia nepakankama tarpusavio komunikacija. Tėvai neretai vengia atvirai kalbėti apie vaiko negalios keliamus sunkumus, o ugdymo įstaigos ne visada suteikia pakankamą grįžtamąjį ryšį apie vaiko ugdymosi galimybes ir pažangą.
5. Ugdymo specialistai vaiko įtrauktį į bendrojo lavinimo įstaigą vertina kaip procesą, reikalaujantį papildomų išteklių. Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas reikalauja didinti specialistų skaičių, tobulinti mokyklos infrastruktūrą bei naudoti kūrybiškus ugdymo metodus, siekiant pritaikyti ugdymo procesą vaikų su negalia poreikiams.
6. Ugdymo specialistai vaiko su negalia įtrauktį suvokia kaip visapusišką jo dalyvavimą bendrajame ugdyme. Specialistai siekia sudaryti palankias sąlygas vaikui įgyti ne tik akademinių žinių, bet ir ugdyti socialinius įgūdžius.
7. Tėvai, auginantys vaikus su negalia, jaučia palaikymo poreikį iš ugdymo įstaigos, kuris leistų jiems tikslingai prisidėti prie vaiko nuoseklaus ugdymo. Mokyklos bendruomenės pagalba suteiktą tėvams daugiau kompetencijų ir pasitikėjimo savimi ugdant vaiką namuose bei bendradarbiaujant su ugdymo įstaiga.

8. Vaikų su negalia tėvai ypač jaučia bendrystės poreikį iš mokyklos bendruomenės. Kitų tėvų, kurių vaikai neturi negalios, emocinė parama padrąsintų juos aktyviau dalyvauti vaiko ugdyme bei atviriau komunikuoti apie jo negalios keliamus sunkumus ir jų sprendimo paieškas.
9. Socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis ir vaikų su negalia tėvais yra svarbi įtraukiojo ugdymo dalis. Socialiniai darbuotojai teikia pagalbą ugdymo įstaigoms kuriant pritaikytus ugdymo planus vaikams su negalia bei padeda tėvams užtikrinti tęstinį darbą su jais už mokyklos ribų.

Rekomendacijos

- Tolesniems moksliniams tyrimams: tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje įtraukiojo ugdymo sėkmei įtakos turi socialines paslaugas teikiančios organizacijos. Jų teikiamos paslaugos tėvams, auginantiems vaikus su negalia, ir bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis padeda vaikams su negalia lengviau įsitraukti į bendrąjį ugdymą. Atlikta analizė parodė, kad trūksta tyrimų apie vaikų įtrauktį į bendrąsias mokyklas iš socialines paslaugas teikiančių organizacijų perspektyvos. Svarbu tirti su kokiais iššūkiais ir galimybėmis susiduria ten dirbantys specialistai, sąveikaudami su ugdymo įstaigomis ir vaikų su negalia tėvais.
- Socialiniams darbuotojams: skirti daugiau dėmesio savo paslaugų viešinimui. Tyrimas atskleidė, kad vaikų su negalia tėvams trūksta informacijos apie socialinių paslaugų prieinamumą. Lengviau pasiekiamą informaciją apie galimybę gauti socialines paslaugas paskatintų tėvus dažniau kreiptis pagalbos į šias paslaugas teikiančias organizacijas.
- Ugdymo įstaigoms: skirti daugiau dėmesio tėvų, auginančių vaikus su negalia, įtraukčiai į mokyklos bendruomenę. Tyrimo metu pastebėta, kad vaikų su negalia tėvams yra svarbus grįžtamasis ryšys ir bendruomeniškumas tarp visų ugdymo dalyvių. Tai įgalintų tėvus daugiau prisidėti prie vaiko ugdymo ir jo socialinės integracijos.
- Tėvams, auginantiems vaikus su negalia: tyrimas atskleidė, kad vienas iš pagrindinių iššūkių vaikų su negalia įtrauktyje yra kiekvieno atvejo skirtingumą.

Tėvai galėtų palengvinti vaikų įtrauktį ugdymo pradžioje atskleisdami visą informaciją apie vaiko poreikius ir jo negalios ypatumus. Tai padėtų specialistams pritaikyti ugdymo metodus pagal vaiko poreikius.

- Tėvams, auginantiems vaikus su negalia ir ugdymo įstaigoms: tyrimo metu buvo pastebėta, kad dauguma ugdymo įstaigų bendradarbiauja su socialines paslaugas teikiančiomis organizacijomis. Tėvai, interviu metu atskleidė, kad jiems neretai trūksta informacijos apie socialines paslaugas. Todėl tėvai galėtų dažniau kreiptis į ugdymo įstaigas dėl socialinio paslaugų poreikio. Tuo tarpu mokyklos galėtų teikti daugiau informacijos apie socialines paslaugas ir skatinti vaikų su negalia tėvus komunikuoti apie socialinės pagalbos poreikius.

Literatūra

1. Aydemir, H., Toga, H. 2023. A social inclusion policy for schools in Turkey: School social work. *Socialinio darbo ir įtraukiojo ugdymo bendrystė: nacionalinės ir tarptautinės patirtys*, [Interaktyvus] 5-12. Prieiga per internetą: <<https://marko.lt/renginiai/tarptautine-moksline-praktine-konferencija-socialinio-darbo-ir-itraukiojo-ugdymo-bendryste-lietuvos-ir-uzsienio-patirtys/>> [žiūrėta 2025-01-14].
2. Akhter, N. 2016. Parent teacher interaction in elementary schools: Current status and issues. *Journal of Elementary Education*, [Interaktyvus] 26(2), 1-13. Prieiga per internetą: <https://pu.edu.pk/images/journal/JEE/PDF/1_v26_2_16.pdf> [žiūrėta 2025-01-16].
3. Alifanovienė, D., Tomėnienė, L. 2023. Advantages and challenges of inclusive education: analysis of teachers' subjective experiences. *Social welfare: interdisciplinary approach.*, [Interaktyvus] 13, 167-182. Prieiga per internetą: <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:197312817/>> [žiūrėta 2025-01-30].
4. Asamoah, E., Tam, C. H., & Cudjoe, E. 2023. A systematic review of the roles of social workers in inclusive education for children with disabilities. *International Social Work*, [Interaktyvus] 66(1), 36-51. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1177/0020872820971707>> [žiūrėta 2025-01-15].
5. Bethere, D., Kasiliauskiene, R., Pavitola, L., & Usca, S. 2023. Teachers' Attitude towards Inclusive Education: Latvian and Lithuanian Experiences. *Social Sciences*, [Interaktyvus] 12(7), 365. Prieiga per internetą: <<https://www.mdpi.com/2076-0760/12/7/365>> [žiūrėta 2025-01-30].
6. Brix, K. A., Lee, O. A., Stalla, S. G. 2022 Understanding Inclusion, *BioScience*, [interaktyvus] Volume 72, Issue 3, Pages 267-275, Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1093/biosci/biab143>> [žiūrėta 2025-01-08].
7. Bugytė, V., & Valaitienė, A. 2022. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinė integracija ikimokyklinio ugdymo įstaigoje: pedagogų požiūriu. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos: tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, [Interaktyvus] 7, 55-63. Prieiga per internetą: <<https://ojs.kvk.lt/index.php/SVV/article/view/236>> [žiūrėta 2025-01-25].
8. Čiuladienė, G., Valantinas, A. 2013 Tėvų įsitraukimo į mokyklos gyvenimą, mokymosi pasiekimų ir mokytojo darbo vertinimo sąsajos. *Socialinis darbas: mokslo darbai = Social work: research papers/Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas*, [interaktyvus] 2013, t. 12, Nr. 2. Prieiga per internetą: <<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=52898>> [žiūrėta 2025-01-03].
9. Gaižauskienė I., Valavičienė N. 2016 „Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis“, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius. Prieiga per internetą: <<https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/ae270b95-3810-4364-8886-d8bda99d3d84>> [žiūrėta 2025-01-10].
10. Galkienė, A. 2006. Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, iššūkiai integruoto ugdymo paradigmai Lietuvoje. *Pedagogika*, [Interaktyvus] (84), 146-152. Prieiga per internetą: <<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=44150>> [žiūrėta 2025-02-13].
11. Galkienė, A. 2011. Šiuolaikinio mokytojo vaizdinys: mokinių požiūris. *Pedagogika*, [Interaktyvus] (101), 82-90. Prieiga per internetą: <<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=54740>> [žiūrėta 2025-02-13].

12. Galkienė, A. 2021. Kokybinė įtraukiojo ugdymo slinktis visuomenės raidos kontekste: dialektinis modeliavimas. *Pedagogika*, [Interaktyvus] 141(1), 190-213. Prieiga per internetą: < <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=987680> > [žiūrėta 2025-01-23].
13. Gevorgianienė, V., Galkienė, A., & Grincevičienė, V. 2008. Verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis. *Pedagogika*, [Interaktyvus] 89, 90-98. Prieiga per internetą: < <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=77221> > [žiūrėta 2025-01-23].
14. Gevorgianienė, V., Trečiokaitė, G., & Zaikauskas, V. 2004. Skirtingai ugdomų nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių akademinių ir socialinių gebėjimų lyginamoji analizė. In *Specialusis ugdymas* [Interaktyvus] (No. 1 (10), pp. 98-108). Prieiga per internetą: < <https://www.lituanistika.lt/content/43420> > [žiūrėta 2025-01-31].
15. Gevorgianienė, V., & Zaikauskas, V. 2007. Skirtingo tipo mokyklų nežymiai sutrikusio intelekto mokinių akademiniai pasiekimai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, [Interaktyvus] 18, 158-169. Prieiga per internetą: < <https://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9666> > [žiūrėta 2025-01-25].
16. Gidley, J., Hampson, G., Wheeler, L., Bered-Samuel, E. 2010 'Social inclusion: Context, theory and practice', *The Australasian Journal of University-Community Engagement*, [interaktyvus] vol. 5, no. 1, pp. 6-36. Prieiga per internetą: < https://www.researchgate.net/profile/Jennifer-Gidley/publication/265041981_Social_Inclusion_Context_Theory_and_Practice/links/5468531e0cf2397f782bf2e6/Social-Inclusion-Context-Theory-and-Practice.pdf > [žiūrėta 2025-01-08].
17. Grincevičienė, V. 2014. Mokyklos ir šeimos sąveikos ypatumai S. Šalkauskio filosofijoje ir ugdymo tikrovėje. *Filosofija. Sociologija*, [Interaktyvus] t.25, Nr. 3, 174-180. Prieiga per internetą: < <https://www.lituanistika.lt/content/56879> > [žiūrėta 2025-01-30].
18. Grincevičienė, V., Szerlag, A., Dziubacka, K. and Targamadze, V. (2015) 'Inclusive education: the parents' concerns and expectations/Itraukusis ugdymas: mokinių tėvų rūpesčiai ir lūkesčiai', *COACTIVITY: Philology, Educology*, [interaktyvus] 23(1), 73, Prieiga per internetą : < <https://link.gale.com/apps/doc/A421909797/AONE?u=anon~df60668a&sid=googleScholar&xid=44a1b0b3> > [žiūrėta 2025-01-03].
19. Jankevičienė, L. 2013. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklą: būsimųjų pedagogų požiūris. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, [Interaktyvus] (1), 32-38. Prieiga per internetą: < <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6097305/> > [žiūrėta 2025-01-12].
20. *JTO neįgaliųjų teisių konvencija 2006* (Valstybės žinios, 2007-03-30, Nr. 342.7-056).
21. Klizaitė, J., Varneckienė, A., & Valaitienė, A. 2022. Šeimos ir mokytojų sąveika organizuojant ikimokyklinio amžiaus specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų tėvų švietimą. *STUDIJOS–VERSLAS–VISUOMENĖ: DABARTIS IR ATEITIS ĮŽVALGOS*, [Interaktyvus] (VII), 134-144. Prieiga per internetą: < <https://ojs.kvk.lt/index.php/SVV/article/view/242> > [žiūrėta 2025-01-15].
22. Koller, D., & Stoddart, K. 2021. Approaches that address social inclusion for children with disabilities: A critical review. In *Child & Youth Care Forum* [Interaktyvus] (Vol. 50, pp. 679-699). Springer US. Prieiga per internetą: < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10566-020-09589-8> > [žiūrėta 2025-01-31].

23. Nacionalinė Švietimo agentūra, 2022. Įtraukties principo įgyvendinimo gairės mokykloje ([Įtraukties principo gairės] [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/itrauktis-ugdyme/> > [žiūrėta 2025-01-03].
24. Nilholm, C. 2021. Research about inclusive education in 2020–How can we improve our theories in order to change practice?. *European Journal of Special Needs Education*, [Interaktyvus] 36(3), 358-370. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08856257.2020.1754547> > [žiūrėta 2025-01-12].
25. Paccaud, A., Keller, R., Luder, R., Pastore, G., & Kunz, A. 2021. Satisfaction with the collaboration between families and schools–the parent’s view. In *Frontiers in Education* . Frontiers Media SA. [Interaktyvus] Vol. 6, p. 646-878. Prieiga per internetą: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/educ.2021.646878/full> > [žiūrėta 2025-01-17].
26. Pedaste, M., Leijen, Ä., Kivirand, T., Nelis, P., & Malva, L. 2024. School leaders’ vision is the strongest predictor of their attitudes towards inclusive education practice. *International Journal of Inclusive Education*, [Interaktyvus] 28(8), 1503-1519. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13603116.2021.1994661> > [žiūrėta 2025-01-14].
27. Pilvinienė, E. 2022. *Mokytojo padėjėjo veikla bendrojo ugdymo mokykloje* (Doctoral dissertation, Kauno technologijos universitetas).
28. Raišienė, A. G., & Rudaitienė, R. 2024. Žmonių su negalia socialinės ir darbo įtraukties mokslinių tyrimų dinamika: literatūros analizė. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, [Interaktyvus] 36, 175-194. Prieiga per internetą: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:216128615/> > [žiūrėta 2025-01-23].
29. Ruškus, J. 2017. Lygybės ir nediskriminavimo neįgaliesiems gali tekti laukti dar šimtą metų, jei..., *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. [interaktyvus] vol. 20, no. 2, p. 117-123. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/36199> > [žiūrėta 2025-01-10].
30. Ruškus, J. 2020. Klausimai ir iššūkiai dėl negalią turinčių vaikų teisės mokytis įtraukiojo ugdymo sąlygomis Lietuvoje, *Specialusis ugdymas* [interaktyvus] vol. 41, no. 1, p. 10-25. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1605376413071/> > [žiūrėta 2025-01-10].
31. Ruškus, J. 2021. Negalia yra žmogaus teisių tema. Ką įsipareigojo mūsų valstybė?. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai= Social work. Experience and methods*, ., [Interaktyvus] 28(2), 153-157. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstreams/981099b5-e3b6-4d37-8c2d-b9202d69bd44/download> > [žiūrėta 2025-01-30].
32. Sheydayi, A., & Dadashpoor, H. 2023. Conducting qualitative content analysis in urban planning research and urban studies. *Habitat International*, [Interaktyvus] 139, 102878. Prieiga per internetą: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197397523001388?casa_token=mslgqIOOJO8AAAAA:fPt2w3IH7rm733AYrvHgDboLZ9jq-nWpJtV1O4ZAocj37hSqgg3BMmPxKxwFNK0J7XT-vKdZDA > [žiūrėta 2025-01-12].
33. Siperstein, G. N., & Parker, R. C. 2008. Toward an understanding of social integration: A special issue. *Exceptionality*, [interaktyvus] 16(3), 119-124. Prieiga per

interneta: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09362830802194921?casa_token=z4nEKe_ZiGkAAAAA:xvsh1B90m3Uz7DrXTZu05doqg0O3GIY0EAOg5MKcGPmx1Wp4FdVOWfgQp4GEgmyBvEiiuiA2OXDI&casa_token=d3GeJuXzVAgAAAAA:IV54IMhB0ghJgP9pdwaHHQS4mSTs4tlael1sdsuncdNvSGTKHWQlFIDBUKzwy7KygrXcuv1OUBDW> [žiūrėta 2025-01-09].

34. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2024). *Įtraukusis ugdymas nuo 2024 metų: kokios pagalbos sulauks vaikai ir mokytojai?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://smsm.lrv.lt/lt/naujienos-1/pranesimai-ziniasklaidai-1/itraukusis-ugdymas-nuo-2024-metu-kokios-pagalbos-sulauks-vaikai-ir-mokytojai/>> [žiūrėta 2025-05-20].
35. Telešienė, A. 2020. Lietuvos HSM duomenų archyvas. *Įvadinis kursas į kompiuterizuotą kokybinių duomenų analizę*. Prieiga per internetą: <http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_1.html> [žiūrėta 2025-01-12].
36. Vosylienė, E. 2023. Vaiko su specialiaisiais ugdymosi poreikiais adaptacija darželyje: tėvų požiūris. *Socialinio darbo ir įtraukiojo ugdymo bendrystė: nacionalinės ir tarptautinės patirtys*, [Interaktyvus] 48-56. Prieiga per internetą: <<https://marko.lt/renginiai/tarptautine-moksline-praktine-konferencija-socialinio-darbo-ir-itraukiojo-ugdymo-bendryste-lietuvos-ir-uzsienio-patirtys/>> [žiūrėta 2025-01-12].
37. Wass, Sofie; Thygesen, Elin; and Purao, Sandeep. 2023 "Principles to Facilitate Social Inclusion for Design-Oriented Research," *Journal of the Association for Information Systems*, [interaktyvus] 24(5), 1204-1247. DOI: 10.17705/1jais.00814 Prieiga per internetą: <<https://aisel.aisnet.org/jais/vol24/iss5/9>> [žiūrėta 2025-01-08].

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Interviu klausimai:

Interviu klausimai ugdymo specialistams

1. Kokia yra, jūsų nuomone, didžiausia įtraukiojo ugdymo nauda vaikams su negalia?
2. Kaip, jūsų manymu, įtraukusis ugdymas padeda gerinti mokinių su negalia socializaciją ir integraciją į mokyklos bendruomenę?
3. Kiek, jūsų nuomone, įtraukiojo ugdymo sėkmei yra svarbus bendradarbiavimas su tėvais, kurie augina vaikus su negalia?
Papasakokite, kaip ir kokiais atvejais Jūs bendradarbiaujate su tėvais?
Kaip jūs dirbate su vaikais, kurie turi negalią, kokia yra darbo rutina ir specifika?
4. Su kokiais iššūkiais susiduriate dirbdami su vaikais, turinčiais negalią?
5. Kokių papildomų išteklių (mokymų, specialistų, pagalbos priemonių) reikėtų, kad švietimo institucijos galėtų geriau atliepti vaikų su negalia poreikius?
6. Pasvarstykite, kokios pagalbos reikėtų tėvams, auginantiems vaikus su negalia, kad jie labiau įsitrauktų į vaiko ugdymą?

Interviu klausimai skirti tėvams, auginantiems vaikus su negalia:

1. Koks, jūsų manymu, yra pagrindinis įtraukiojo ugdymo tikslas?
2. Kaip manote, ko reikia, kad vaikas sėkmingai integruotųsi į bendrąją klasę?
3. Su kokiais didžiausiais iššūkiais susiduria Jūsų sūnus/duktė įtraukiojo ugdymo klasėje?
4. Papasakokite, prašau, kaip vyksta mokyklos specialistų darbas su Jūsų vaiku?
Gal galėtumėte papasakoti, kokių veiksmų imasi mokytojai siekdami įtraukti Jūsų vaiką į mokymąsi ir bendraamžių ratą?
Kaip dažnai jūsų vaikas turi galimybę dalyvauti visuose švietimo procese (užklasinėje veikloje, ekskursijose, renginiuose)? Jei retai, kas sutrukdo?
5. Kaip vertinate savo bendradarbiavimą su švietimo įstaiga, ugdant jūsų vaiką?
Kiek pasitikite švietimo įstaiga užtikrinant jūsų vaiko ugdymosi ir vystymosi poreikius?
Kaip dažnai turite galimybę bendrauti su mokytojais, specialistais ir administracija dėl savo vaiko ugdymo?

Kaip švietimo įstaiga atsižvelgia į jūsų vaiko individualius poreikius ir adaptuoja mokymo metodus pagal juos?

Kokius papildomus resursus (pavyzdžiui, mokytojo asistento paslaugas) jums suteikė švietimo įstaiga, kad užtikrintų jūsų vaiko ugdymą?

6. Kokie iššūkiai kyla jums, kaip tėvams, dėl bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis (pvz., laiko stoka, informacijos trūkumas)?
7. Kokius vaiko pokyčius pastebėjote, jam mokantis bendrojo ugdymo mokykloje (bendravimas su bendraamžiais, mokymosi pasiekimai, emocinė būklė)?
8. Ką, Jūsų nuomone, švietimo įstaiga turėtų labiausiai patobulinti, kad bendradarbiavimas su tėvais, auginančiais vaikus su negalia, būtų sėkmingesnis?
9. Prašau Jūsų pasvajoti, įsivaizduoti idealią situaciją - kokios Jums reiktų pagalbos, kad galėtumėte daugiau įsitraukti į vaiko ugdymą bendrojo ugdymo mokykloje?

Priedas Nr. 2

Transkripcijos ištrauka

Labą dieną, ačiū, kad sutikote dalyvauti tyrime. Esu Vilmantas Benesevičius, Vilniaus universiteto, socialinio darbo magistro studijų programos 2 kurso studento. Mano tyrimo tikslas ištirti tėvų, auginančių vaikus su negalia, ir švietimo institucijų sąveikos iššūkius ir galimybes, kurios gali daryti įtaką negalią turinčių vaikų įtraukiamajam ugdymui ir socialinei integracijai. Įrašinėjimas prasidėjo taip, kad įrašas bus naudojamas, kad užsirašyčiau visas mintis. Tai tiesiog noriu paminėti, kad viskas yra konfidencialiu, visus duomenis bus naudojami apibendrinti ir jeigu norėsite, visada galite pasitraukti iš tyrimo. Ar galime pradėti ir sutinkate su sąlygomis?

S1:Taip

Puiku. Tai koks jūsų manymu yra pagrindinis įtraukiojo ugdymo tikslas?

S1:Šiaip aš galvočiau, kad tai visų pirma yra nerūšiuoti žmonių neskirstyti jo ten, į tuos neįgalius, įgalius ir pan., ir kad kiekvienas žmogus nesvarbu, nuo jo gebėjimo. Jisai turi kažkokių kaip silpnybių, taip ir stiprybių. Ir jeigu vienas gabus matematikai, kitas galbūt labai gražiai piešia, tai lygiai taip pat ir vaikai. Tarkim, su kažkokiais didesniais poreikiais jie būtų galbūt suvienija labiau,

galbūt empatija dėl to atsiranda didesnė, galbūt tiesiog žmogus augdamas tarp visokių, jisai išmoksta ir bendradarbiauti, ir padėti, ir ateityje, tikrai darbe, kažkokiuose projektuose ir panašiai. Nu ta prasme, neturėti kažkokių išankstinių nuostatų ir, na, tiesiog tiesiog būti visiems kartu ir atrasti savo kažką, kas tai gebėjimas vienas kitam pasakyti, vienas kitą papildyti.

Aha, Kaip manote, ko reikia, kad vaikas sėkmingai integruotųsi į bendrąją klasę?

S1: Aš tai ne su kategoriškai už integraciją, ir aš galvoju, kad iš tikro tai visų pirma tu turi kaip tėvas, Tavo pareiga yra adekvačiai vertinti situaciją, ir tu ne, negali beatodairiškai siekti kažko lipdamas per galvas kitiems ir, ir iš dalies galbūt net ir trukdydamas kitiems, nes mokykla - tai nėra darželis ir turi įvertinti tai, kad mokytis eina visi ir kad tu negali iškelti vieno kažkokio vaiko poreikių aukščiau už visų kitų poreikius. Ir tad todėl tu turi tai gerai įvertinti. Ar tikrai vaikas gali būti integruotas, ar tikrai tam pačiam integruojamam vaikui tai bus gerai ir kad, kad būtų tai iš tikrųjų ne žala visiems, o nauda visiems, tai aš nesu vien tikrai už integraciją. Ta prasme tai yra labai iš tikro, labai yra individual ir ta prasme tai turi būti naudinga, o ne, nes jeigu ir pačiam vaikui yra blogai, jeigu jisai emociškai blogai jaučiasi, tai tikrai kažkokių vaikytis principų ir skambių žodžių... tai aš nematau prasmės.

Aha, bet va, tarkim, nežinau, bet jūs atveju, kai vaikas mokosi, jau prasideda bendroji mokykloje, o tai ir bet pamatę, kad vaikas vėl kaip ir galėtų mokintis bendrojoje klasėje. Tai ko reikėtų, kad vaikui būtų lengviau ta prasme nu, įsilieti į bendrąsias klases ir pan..?

S1: Šiaip, aišku, pagrindinis dalykas, tai yra tas bendradarbiavimas, kad aš galvojau. Tarkim, mūsų atveju mūsų patirtis labai skirtinga, nes mes lankėme pradinę mokyklą ir dabar esam progimnazijoje. Tai nu kaip diena ir naktis, ir realiai iš tikro tai viskas labai priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus, nuo mokytojų, nuo specialistų, nuo mokyklos vadovybės. Koks jų yra požiūris, ir aš galvoju, kad realiai tėvai, jeigu jie susiduria su kažkokiu tokiu nenoru, tai jie iš tikro nieko nepakeis, ir niekas nieko nepakeis, nes tai yra visų pirma žmogiškas faktorius. Nes vien tikrai pasakyti, kad mes integruojame vaikus, mes čia tą darome. Ir pas mus yra tiek tų vaikų, tai yra nepasakyti nieko, nes tai yra tikrai pasigyrimas. Tai mes, tarkim, kai aš vaiką jau ruošiausi leisti būtent į paprastą mokyklą, tiesiog ėjau į mokyklas, kalbėjausi su mokytojais ir su mokytojais ne.. su vadovybe kalbėjausi. Man buvo labai svarbu pajauti tą požiūrį iš tikrųjų ar, ar verta, ar net neverta. Ir, tarkim, iš tikrųjų ir direktoriams, ir pavaduotojams išreiškiu tą norą, kad mokytojai būtų tokie, kurie tikėtų mano vaiku, ir tai nebūtų tikrai vat šitas vaikas yra, nes jisai turi būti, nes dabar taip yra sugalvota tai ta prasme. Va tas yra labai svarbu, kad nuo visi įsijaustų ir visi visi

stengtųsi. O ką gali padaryti tėvai, kad būtų geriau tai nu realiai, jeigu nesistengs kita pusė, tai negali turbūt nieko padaryti. Aš taip galvočiau.

Tai turi būti iš abiejų pusių tos pastangos, ta prasme....

S1: Ir pastangos ir nuoširdumas, ta prasme ne tiktai pastangos, kad kad užsidėti pliusą, bet iš tikrųjų pastangos, nes nu čia iš tikrųjų yra didelis darbas. Aišku, tu supranti, kad tavo vaikas - tai yra vienas iš vaikų mokyklos, yra didelės vaikų yra labai daug ir ne kiekvienas ir sveikas vaikas. Jis irgi turi tam tikrų poreikių mokytis. Tarkim, vienas yra labai gabus automatiškai. Tėvai nori, kad jie ugdytų stipriau. Kitas yra, tarkim, vidutiniškas. Jam reikia gal daugiau kartų pakartoti tai ta prasme, kad ta sistema, jinai yra, nu tokia, tikrai turi, tu turi ir tai vertinti tai ta prasme, kad tu negali vien tiktai norėti: Aš - mano vaikas, ir jūs turite man viską duoti ta prasme, kad nu tu turi viską įvertinti ir pats, ir neturėti kažkokių išpūstų lūkesčių. Ir apskritai, kad būtų tas sklandus visas procesas turi pats labai gerai sau atsakyti, ko tu sieki? Kodėl tu tą pasirinkai ir kokie yra tavo lūkesčiai, kad nu tikrai tai nėra užkrovimas vaiko kitiems ir įsivaizdavimas, kad bus pasiektas kažkoks labai didelis rezultatas, nes nes nuo tų gi leidi vaiką į mokyklą ir jie atsakingi už tai, kad vaikas tavo kažko išmokyti. Tai kad aš taip įsivaizduoju, kad čia, čia labai turi dar labai gerai susidėlioti ir savo mintis, kad kad, kad paskui nereiktų nusivilti.

O tai gerai o, tarkim su kokiais didžiausiais iššūkiais susiduria Jūsų sūnus įtraukiojo ugdymo klasėje?

S1: Šiaip žinokit, kad aš galvoju keturis pirmus metus turbūt nebuvo jokių iššūkių. Aš nejaučiau iš tikro, nes aš, kai dar prieš einant į mokyklą mokytojos paklausiau, mokytoja galbūt reikia kažkaip nu pristatyti man savo vaiką tėvams, papasakoti apie jį, kad nu visi žinotų, koks jisai kas jis ir panašiai. Ir mokytoja taip labai išvis, nes yra dirbusi su poreikių vaikais, visą gyvenimą turėjusi klasę tokių vaikų. Jinai labai keistai taip į mane pasižiūrėjo, sako, palikit jūs man tai, sako kodėl jūs turėtumėte tą daryti, jeigu kas, tai aš susitvarkysiu. Ir iš tikro. Per keturis metus to jeigu kas nebuvo taip, aš net nežinau. Ta prasme aišku, turbūt Iššūkių buvo, bet nuo mokytojo taip pat subūrė klasę, kad tai buvo komandą. Vaikai realiai patys didžiausi padėjėjai ir pagalbininkai mokytojos buvo vaikai, ir jie yra maži ir ta prasme pirmokai, t. y. jiems visiems viskas nauja. Jie visi pasimetę, ir ta prasme tai ko manęs viena mergaitė kažkada paklausė pačioje pradžioje sapko. O tai X nekalba sukau nu truputį kalba. Atsako Tai jis kalbės, nu saku, jeigu padėsite jam išmokyti kalbėti, tai taip padėsime, viskas. Daugiau jie klausimų. Ta prasme jie matydavo kitoniškumą. Tą prasme ateini į mokyklą ir ateina ten kažkoks vaikas pribėga, sako žinokit kas atsitiko šiandien,

kas šiandien atsitiko, sako Xbudėjo. Tai sakau tai gerai. Vaikas, bet jis išėjo iš klasės. Sakau ir ką, sako, kai budi, negalima kojos kelti iš klasės. Ta prasme vaikai matydavo tokias pat smulkmenas, kur iš tikrųjų nu nusijuoki, o mokytojai visą laiką sakydavo: jūs į jį žiūrėkit kaip į veidrodį. Ta prasme, jeigu jūs jame matote kažką kitokio, tai žinokit, kad visas tas ateina iš jūsų. Šita prasme nu viskas buvo geriau negu gerai. Taip kad aš apie keturis pirmus metus negaliu nieko pasakyti, kad ta prasme taip, nes mokyta bendradarbiaudavo buvo ir karantinas tuo metu ir, ir tikrai buvo tų iššūkių, kad nu ta prasme visi mokosi, prisijungia. X irgi prisijungdavo. Turi sėdėti su juo, kad kad kažką tai jam duoda savo kažkokią užduotį ir pan., bet iš tikro sklandžiau negu sklandžiai viskas vyko.

O kaip kitoje mokykloje sekasi?

S1: Dabar, kai perėjom į penktą klasę, tai pats didžiausias blogis buvo tas, kad jisai išėjo visiškai į naują mokyklą visiškai su naujais vaikais ir penktokai jau patys iš savęs jie yra smarkiai mandresni. Jie visi atėję iš pradinių mokyklų, visi atitrūkę, kaip pasakyti, nuo priežiūros tokios. Pajutę daugiau laisvių, nes to tokio bendravimo ir to tokio kaip pasakyti... iš savęs pačių. Kažkokio tokio jau tikrai trūksta. Ir pagrindinis dalykas ko va tada pajunti, kad labai svarbus būtų ir mokytojų, ir specialistų tas toks įsikišimas, nes atėjus į tą penktą klasę matai, kad iš tikrųjų mokytojai. Jeigu ir turėję, ir mokytoja ir pavaduotojai, jie turėję, tarkim, vaiką, tokį su sindromu, kad jie iš karto vadovaujasi stereotipais. Jeigu tas vaikas visur buvo už rankos, ir jisai ten su daug priežiūros buvo, reiškiasi, visi sekantys atėję, yra lygiai tokie patys. Ir mokytojams atrodė, kad jeigu jie patys nežino, kaip elgtis, tai o vaikai kažkodėl turi savaime žinoti, kaip reikia elgtis ir savaime viską suprasti, ir ta prasme, kad viskas pasidaro savaime, ir iš tikro buvo tokių tokių nesusikalbėjimų, nes X yra iš tų vaikų, kuris tikrai negali būti nuošalyje. Jisai turi būti lygiam su visais, jeigu kažkoks berniukas ten ar gali mergaitę prieiti ten užkalbinti ar tenka plekštelti jai per užpakalį, ten daugmaž tai lygiai tą patį gali padaryti ir šitas, nes jam yra labai svarbu. Tai po tokio nesusikalbėjimo. Ir tada pagrinde pritrūko auklėtos pozicijos, nes nenorėjo visiems būti gera visiems tėvams, visiems vaikams. Direktorė ir ta prasme tos visos kažkokios situacijos, kurios visiškai nedviprasmiškos, jos pavirsta dviprasmiškomis. Bet tada pakeitėme kitą klasę ir va dabar antri metai neturime vėl jokių problemų, nes ta prasme nu tai viskas vis tiek susiveda į žmones ir kaip interpretuoji tą pačią situaciją. O iš tikrųjų tai tikrai pats didžiausias dalykas, kuris svarbus būtų tai tęstinumas su tais pačiais vaikais pradėti pirmą klasę ir eiti iki dešimtos, nes tada tie vaikai auga, ir, tarkim, kai mes išeidinėjome iš ketvirtos klasės, tai vienos mamos miela mergaitė, mama jos klausia, sako, ar tu

jaudiniesi, kad tu eisi į kitą mokyklą? Ir jinai sako: aš jaudinuosi dėl X, nes mes jį labai mylėjome kaip jis pats kitoje klasėje su juo. Tai vat ant kiek vaikai, kai auga kartu, tai jie visai kitaip. Jie nematė, kad jis kitoks, ir jie žinojo, kad jeigu jie eina į žygį, X pavargo, tai vienas galėdavo jį už rankos patraukti, kitas iš užpakalio pastumti į kalną lipant, ta prasme, kad tai buvo savaime suprantama. Jiems nereikėjo nei kažko sakyti, nei ką ir dabar, kaip ir viskas gerai, tad su juo tikrai visi draugiški ir sveikinas, ir pan.. Bet jeigu pradinėse klasėse jisai organizuodavo šokius ir statydamas mergaitėms šokius, tai dabar, aišku, tas natūraliai vaikai auga, ir jisai, nu kaip ir jie patys sau tik ir įdomūs. Tie patys telefonai, o jis yra visai kitoks. Jam reikia to gyvo, žmogiško bendravimo. Ir tas toks tikrai vat šita sritis... kartais galvoju nežinau... tikrai jis jaučiasi laimingas. Tai kažkaip galvoju. Galbūt ir gerai, kad jisai čia..

O kelintokas dabar X yra?

S1: Septintokas,

O pati paauglystė dabar

S1: Taip jaučiasi paauglystė..

Papasakokite, prašau, kaip vyksta mokyklos specialistų darbas su Jūsų vaiku?

S1: Iš tikro buvo labai įdomu, pati pradžia, perėjus į penktą klasę, nes ... kadangi niekas nežinojo, koks jisai ir koks jo lygis, nors aš buvau prieš rugsėjį, susitiko su turbūt ten, kaip ir specialistų komanda, galima įvardinti. Ten buvo pavaduotojos kelios, buvo logopedė, buvo lietuvių kalbos mokytoja. Ta prasme keli, nežinau, kiek ten, penki kokie žmonės buvo, tai parodyčiau aš jo sąsiuvinį parodyčiau, aš jo visokius, nu maždaug parodyčiau, ką jisai moka. Palikau netgi tuos sąsiuvinį, aptarėm apskritai, kaip ji ten motyvuoti galima būtų ir t. t., nes jis šiaip labai ugdytinas vaikas. Tik aišku kaip ir visi prie tinginio, jeigu nepaspausi, taii jis tikrai nepersistengs. Tai labai jautėsi tas toksai, vėlgi, tas stereotipas, ai bet tas vaikas mokėjo tiek, tai daugmaž šitas vaikas turėtų mokėti irgi šitiek. Ir, pavyzdžiui, kai pačioje pradžioje tai aš buvau iš tikrųjų lengvam šoke, nes nepaisant, kad palikau visus tuos sąsiuvinį ir pan., jo užduotis buvo, tarkim, nuspalvinti ar didžiąsias raides, ir aš galvoju. Tai jisai tą darė darželyje, kai jam buvo 4 metai. O čia jis atėjęs į penktą klasę, bet parašiau mokytojoms tada visoms nu kur vat man užkliuvo ir ta prasme nu, aš, kaip ir suprantu, tas mokytojas jos realiai nežino, nuo ko kabintis. Jos nežino, ką daryti, kaip daryti, ir eigoje grynai bendradarbiavimo ar susirašinėjimo, ar būna mokyklose, kaip ir visiems vaikams tėvų susitikimai su mokytojais du kartus metuose, personaliai ten gali nueiti pasikalbėti, tai į visus eidavau. Tada būna nu ten tos ale gerovės komisijos posėdžiai. Jie turėtų būti du kartus, bet

dažniausiai būna kartą metuose. Tai tu, jeigu tikrai pats nori, tikrai yra galimybė susitikti su mokytojais ir dabar, pavyzdžiui, yra iš visų mokytojų. Kiek ten tų dalykų aš net nežinau, yra tikrai porą, kur aš matau, kad nu man nėra prasmės susitikti, nes jie jie nemato šitame visame reikale nieko. Ta prasme, jie, nu jie tikrai nedarys nieko, kad būtų kažko, kažkas tai, tarkim, tai yra istorija. Tai aš nematau, kad čia būtų labai svarbu. X turi sąsiuvinį su ja, kai buvo pernai sausį, turėjo vadovėlį, jisai gali užsirašyti temą. Jisai ten žiūri kažkokius filmukus, jam kartais duoda nuspalvinti kokį kunigaikštį, nes žino, kad jisai labai mėgsta spalvinti, ir jisai dings visai pamokai spalvindamas, tai čia irgi labai.... Mokytojui turbūt yra labai patogiu. Tai bet tai yra ta pamoka, kur jisai paima vis tiek į save, tiek, kiek tai jam yra įdomu, ir apskritai jo dabar yra toks amžius, kad jisai, jis prafiltruoja pro save, jeigu tai jo neliečia, jeigu tai jam yra aktualu, neaktualu, tai tai čia yra ne jam. Pavyzdžiui, geografija jam žiauriai patinka, geografija, žiau patinka šalys, žiauriai patinka žemėlapiai. Jisai ten įkrenta, mokytojas jam duoda užduočių, specialiai ten tokių pritaiko prie temų, jisai gali pranešimus skaityti. Jisai ten žino vėliavas. Visa tai čia yra jo ir bet, pavyzdžiui, jeigu yra kokia nors tema, buvo apie atmosferą. Viskas jau jisai dingo, jam geografijos... jisai, ta prasme, tai mokyta dabar žino, kad jeigu yra, pavyzdžiui, kokios klimato juostos, tai jo klimato juostos turi eiti vėl ta šalis, ta prasme, koks kokia yra klimato juosta, tarkime, Europoje, kokia klimato juosta yra Afrikoje ir jisai tada vėl grįžta į tą pamoką. Ir ir mokytojai. Tada patys sakau, tikrai labai pasijuto, kad mokytojai tad ar jie tikrai stengiasi, ieško internete, ieško informacijos, jiems patiems toks gaunasi iššūkis, nes jie mato susidomėjimą vaiku, ir jiems iš tikrųjų įdomu, kad kaip jį dar įtraukti. Ir tikrai tie, kurie nori, jie tikrai stengiasi ir tikrai daro viską, kad pamoka būtų ne tik temos išrašymas, kad tad kad būtų tikra pamoka ir sugalvoja jam ir pranešimo temas, kur gali jis kažkokį pranešimą pristatyti ir pristato klasėje. Ir vaikai klausimus uždavinėja ta prasme, kad kaip viskas viskas kaip ir gerai, kur gerai ten gerai.

Ar supratau teisingai, kad reikia daugiau Jūsų įsikišimo, kad mokytojai daugiau įdėtų pastangų įtraukiant Jūsų vaiką?

S1: Galėčiau pasakyti, kad įsikišimo daugiau reikėjo užvesti ant kelio, nes realiai pauikiai suprantu programų nėra, vaiko nepažįsti. Tau vaiką pasodina klasėje ir tu daryk ką nori, tavo pasirinkimas nedaryti nieko. Tada vaikas daro kažką, nes aš pasirūpinu, kad jis turėtų kažkokias pratybas ar priemonę. X yra iš tų vaikų, kuris pats save užiima, jisai nesėdės ir nežiūrės pro langą, jisai kažką sugalvos. Realiai galima jo išvis neužimti jisai netrukdyt pamokos, netrukdyt mokytojai, nekels problemų, tai vat yra tokie pasirinkimai.. O kitas dalykas mokytojams yra tikrai sunku rasti per

pamokas kažkokių užduočių tarkim matematikos, tikrai labai. Ir man natūraliai rūpi, rūpi mano ir man pačiai svarbu, kad mokytojui rūpi mano, realiai tai ir yra bendradarbiavimas. Tai yra bendradarbiavimas, kaip visom šalim yra gerai, svarbiausia komunikacija. Ir man tikrai smagu kai matau kad mokytojai džiaugiasi, jo pasiekimais. Realiai gal ir kitiems vaikams kažka tokio pritaikys, nes realiai matau, kad mokos ne tik mano vaikas bet ir visi mokytojai.

O gal galėtumėte papasakoti, kokių veiksmų imasi mokytojai siekdami įtraukti Jūsų vaiką į mokymąsi ir bendraamžių ratą?

S1: Šiaip per pamokas, jeigu būna kažkokie projektai, tai tikrai jo neišskiria. Jisai ten būna kažkokių grupelė, nes nu, tarkim, jeigu ten tie projektai kažkokie yra, kūrybinį ar dar kažkas, tai jisai nepamainomas piešti, tai spalvinti, tai ta prasme viskas yra gerai. Bet jam, bet ta prasme mokytojai tikrai jį randa, dėl ko pagirti, nes, tarkim, klasė yra. Jeigu labai triukšminga, tai jisai visą laiką susikaupęs jisai visą laiką jam, jam, apskritai, nu, kadangi nežinau, gal būdas toks, gal nuo mažens jisai pripratęs prie visų terapijų. Ergo, logo ir t. t.. Kur jau, jeigu jisai ateina kažkur, tai jisai dirba tikslingai, ir jisai pamoką tai suvokė kaip ne kaip kažkokią pramogą, o kaip darbą ir kur jis turi ateiti ir dirbti. Negali kalbėti, negali rėkauti, negali šūkauti, ir, tarkim, man labai įdomu. Jisai labiausiai mėgsta fizikos pamoką, nors ten jam tiesiog jį užburia tos formulės. Jis pats galvoja, kad jisai su fizika, nors visi bandė atkalbėti, kad jam tikrai fizikos nereikia ir yra labai griežtas mokytojas ir per fiziką labi mirtina tylą ir labai visi susikaupę ir gal galbūt dėl to jam patinka fizika. Jis pats to net nesuprasdamas. Jam tiesiog patinka ta pati atmosfera. Tai iš tos pusės, kaip ir viskas. Pamokų metu viskas, kaip ir būtų normaliai. Bet kas liečia bendravimą, komunikavimą kaip bendruomenė, kažkokią klasės, aš galvočiau, kad niekas nevyksta. Ta prasme tu esi šitoje klasėje, ir tai yra tavo reikalas, kaip tu į ją įsilieji ir ypač pačioje pradžioje tai labai smarkiai atrodė, kad visų tų vadovų pozicija yra ta, kad jeigu jisai turi padėjėją, tai yra klasė ir yra tada kažkoks brūkšnys ir yra X, ir yra padėjėja ir tiesa, penktoje klasėje tai dar buvo du vaikai su dauno sindromu, nes mokykla sugalvojo, kad taip sutaupys vienai padėjėjai turbūt po pirmos savaitės suprato, kad tai buvo didelė klaida, nes ta mergaitė būtent buvo tokia, kuri atitiko lūkesčius. Kur už rankos tų padėjėjų, o X yra visur. Kadangi keturis metus jis neturėjo savo asmeninės padėjėjos, buvo padėjėja klasėje, tai jis net nesuprato, kad, tarkim, per pertraukas jisai turėtų būti šalia tos padėjėjos, nes jam.. jisai ir, ir išvis jisai per septynis metus jis labai gerai suvokė, kad jam pagalba reikalinga pamokų metu, ne per visas, bet reikalinga. Bet per pertraukas jam nereikia jokios pagalbos, nes jisai žiauriai oreantuotas, žiauriai socialus, geriau orientuojasi už visus kitus.

Didelėje mokykloje perprato visus kabinetus, visas pamokas, visas kur kas yra per turbūt porą mokslo metų dienų. Tai ta prasme jam priežiūros, jis nesuvokė, kad jam reikalinga priežiūra. Tai va, tai ir gaunasi, kad tiek, kiek jisai pats įsilieja į tą kolektyvą, kiek jisai jame ir yra. Nėra pagalbos iš tikrųjų ta prasme šitoje, būtent mokykloje tai nėra suvokiama, kad tai yra dalis visos esmės..

Priedas Nr. 3

Tyrimo duomenų analizė

Subkategorijos ir kategorijos

Įtraukiojo ugdymo perspektyvos

Įtraukiojo ugdymo nauda tėvų požiūriu

Įtraukiojo ugdymo nauda specialistų požiūriu

Veiksniai skatinantys vaikų su negalia įtrauktį į bendrojo ugdymo įstaigas

Mokyklos bendruomenės pasirengimas

Bendraklasių empatija vaikų su negalia atžvilgiu

Tėvų įdėto darbo reikšmė vaikų su negalia įtraukties sėkmei

Papildomų socialinių paslaugų reikšmė vaiko su negalia įtraukties procese

Vaikų su negalia patiriami iššūkiai bendrojo ugdymo įstaigose

Vaikų su negalia patiriami akademiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai

Vaikų su negalia patiriami socialiniai iššūkiai ir jų įveikos būdai

Tėvų, auginančių vaikus su negalia, patiriami iššūkiai įtraukiojo ugdymo kontekste

Tėvų patiriami iššūkiai ugdant vaiką su negalia namuose

Tėvų patiriamas nerimas sąveikoje su ugdymo įstaigomis

Tėvų poreikis bendruomeniškumui

Tėvų poreikis palaikymui

Tėvų, auginančių vaikus su negalia, santykis su kitais tėvais

Vaikų su negalia tėvai – kaip resursas įtraukčiai skatinti

Vaikų su negalia tėvų įtraukimas į jų vaikų ugdymo plano sudarymą ir realizaciją

Vaikų su negalia tėvų dalyvavimas, sprendžiant jų vaikų patiriamus socialinius iššūkius

Įtraukiojo ugdymo teigiami rezultatai

Sėkminga vaikų su negalia įtrauktis į bendrojo lavinimo mokyklą

Vaikų su negalia socialinius įgūdžių ugdymasis

Vaikų su negalia ir jų tėvų teigiamas savęs vertinimas

Vaikų su negalia įgyti įgūdžiai yra svarbūs dalyvavimui visuomenėje